

יפה ברלוביץ "ציפור פצועה": דורה בדר בראי יומנה

הקדמה: יומני נשים בתנועה הקיבוצית

כמו הסיפור השכיח על ארדות עליית הגג הזנוחה, שיום אחד מגלים בה מסמכים עלומים המועזים באחת את סיפור המשפחה המוכר, כך גם יומנה של דורה בדר. היה זה ב-1986 כאשר דורה בת ה-89 פינתה את חדרה ועברה להתגורר ב'בית הבריאות' הקיבוצי. והנה חרף בקשתה לזרוק את כל תכולתו של ארון ישן, החליטה הבת תמר אלוני, לנער בכל זאת את ערימת הסמרטוטים שנגרשה בו, וכך גילתה חבילת דפים צהובים מיושן. מלכתחילה הסתקרנה תמר לקרוא בהם, אבל כפי שהיא מספרת ב'פתח דבר': מבט חטוף בשורות הצפופות ובחכנים הנרגשים שבינה לבינו, הרחיע אותה. לא היה בה הכוח להציץ ולהשוף את הסיפור האינטימי שאמה ביקשה להעלים ממנה במשך שנים, וגם בוקנתה ציוותה להשמידו.

במשך עשר שנים לא חזרה תמר אלוני אל היומן, ורק ב-1996, חודשים לפני שדורה הלכה לעולמה, אזרה עוז לשוב ולקראו,¹ כמו מעלה באוב פרשיות מילדותה; פרשיות יחסים מורכבים ופתלתלים בין הוריה, כאשר אמה - אישה צעירה בשנות השלושים לחייה, נאחזת ביומן כמו בקרנוח המזבח, שואבת כוח מן השיח היומיומי שהיא מנהלת עמו כמו היה חבר קרוב, ואף נאבקה באמצעותו על מקומה בחיי בן זוגה, משפחתה והקהילה הקיבוצית.

והנה חרף הגילוי האינטימי והמרעיש הזה, החליטה תמר אלוני לפרסם ברכים את היומן, כשהיא מזהה בו מסמך תיעודי היסטורי בעל ערך, שיש בו כרי לתרום להיכרות עם התנועה הקיבוצית, ולא כל שכן עם קיבוץ מזרע, בשנים כה פורמטיביות בעיצובו ובגיבושו (תגבור זרם העליות, פיגועי המרד הערבי, ואימי מלחמת העולם המהדהדים באופק). אלא שכראש ובראשונה ההתודעות היא אל

1. בספטמבר 1996 מלאו לדורה בדר 99 שנים. היא התגוררה במוסד הסייעודי במזרע, לפעמים הווה לפעמים ערה, ומרבה לשוחח עם העבר. וכך כותבת תמר ב'פתח דבר' ליומן: "אני מבלה בחברתה הרבה. היא זקוקה לי כמו ילד קטן לאימו... ברוב הימים אני פשוט יושבת על ידה, מחזיקה בידה ומקשיבה כשהיא מדברת על עצמה ומזכירה אירועים ושמות מהעבר שלא תמיד ידועים לי או זכורים לי". ואז, במטרה להתקרב ולהתחבר אל האם הדועכת, ולהבין, ולו רק עכשיו "אותה ואת מה שעובר עליה", ו"לפענח את כל השמות והאירועים שהיא מזכירה", מחליטה תמר לקרוא את היומן.

לתותו עד שאחרון החיילים היה
"הקשר עם החיילים עושה אותי

חזר הביתה תשוש וחולה. דורה,
1. לא הסכימה שבדר יטופל ב'בית
ותו בביתם (בעזרת מטפלים) עד
לה הכבד עליו, ניסתה דורה בכל
וב-1986 קיבלה התקף לב (נוקקה
לא השגחה, עברה לגור ב'בית
2 יום הולדתה ה-99, סיפרה בתה
'עמדה דורה על כך "שהיא עדיין
ובעיקר לא הסכימה לוותר על
אתה... וסידרו לה מכונת תפירה
ה את מאור עיניה.¹⁵⁹
1996.

זה שנאבקה כל ימי חייה לנוכחות
ה מקום, חברה ומשפחה), אלא
זה אותה לוותר, להשלים, ואפילו
את מהלך חייה (1953): "נאבקתי
1. אבות. נאבקתי בחלומותי הרבים
ור, חרשו וזרעו והתפללו לגשמי
אבות נעשו סבים לנכדים, והבנים

ש, עיתון גימלאי עמק יזרעאל, 1996.

לימים עברו", הערה (59), שם, עמ' 4.

שתי הרמויות המרכזיות העושות את היומן, וששום רומן לא היה מהסס מלהישאב אל חומריהם הדרמטיים: דורה בדר כותבת היומן, ממייסדות מזרע, בעלת השכלה רפואית שהייתה לרפתנית, תובשת, ושליחה לעת מצוא; ובעלה ומושא יומנה מנחם בדר - איש ציבור ומחזאי לעת מצוא, שהיה ממנהיגי המובילים והבולטים של המדיניות הכלכלית והמשקית בקיבוצי השומר הצעיר ובמוסדותיה של ארץ ישראל העוברת.

כאמור, חמר אלוני לא הותירה את היומן כמות שהוא, ובחרה לשכתב ולצנזר אוחו מהסיבות שהיא מפרטת ברשימתה. כמו כן מצאה לנכון לתקן את העברית של האם, שלא שלטה בה ברהיטות כמו רוב החלוצות דאז. כידוע, רוב הנערות היהודיות בסוף המאה ה-19 ובהתחלת המאה ה-20 במזרח אירופה, לא קיבלו השכלה עברית, להבדיל מהנערים היהודים שנשלחו בגיל רך ללימודים אלמנטריים ב'חדר' או ב'חדר המתוקן', ונמצאו בקיאים בטקסטים העבריים-התורניים ולאחר מכן המשכיליים. יוצא איפוא, שגם אם אין זה היומן המקורי, כפי שהונח בארון הבגדים, הרי הוא בכל זאת משדר, ובעוצמה רבה, את קולה הייחודי של הכותבת, על ניסוחיה המתפרצים והמאופקים, ועל 'השיח' האמביוולנטי בינה לבינה, המאפיין את היומן מראשיתו עד סופו.

יומנה של דורה, נכתב במשך ארבע וחצי שנים, מינואר 1933 עד יוני 1937, תקופה שבה כתיבת יומן בארץ ישראל העוברת, ולא כל שכן כתנועה הקיבוצית, היתה חזון נפרץ.² שלא כמו בני 'היישוב החדש' (הגוש האזרחי), שעלו ובנו את חייהם בארץ במסגרת של משפחות, הצטיירו העליות של הגוש הפועלי והחלוצי כעליות של בודדים ובודדות. חלקם אמנם הגיע לארץ במסגרת שיתופית של הכשרות נוער, וחלקם חָבַר כאן יחד לקבוצות עבודה וממילא לחיים קומונליים; אך ההזדקקות לשיחה מלב אל לב שלא תמיד צלחה, יש וניוטה את הנפש להעזרות את הגיגיה ורגשותיה על דפי יומן.³ כך שבצד היומנים הרבים שעניינם הכתיבה אל 'העצמי', הלכו והתחברו גם יומנים קבוצתיים, ששימשו מעין כלי וידויי תקשורת לניהול דיאלוג עקיף עם חברי הקבוצה כולה (ראו יומנים קבוצתיים כמו קהילייתנו, ספר הקבוצה, ספר החיים וכדומה).⁴ כאן כדאי לציין, כי

2. יומנים של נשים החלו להיכתב כבר עם העלייה השנייה, וראו קטעי יומן: מוקי צור, אביב מוקדם: צבי שץ והקבוצה האינטימית, תל אביב, 1984; סאן על פני אדמה, עורכים: מוקי צור, תאיר זבולון, חנינא פורת, תל אביב, 1988.
3. בשנים האחרונות התגלו יומנים של חברות קיבוץ, ביניהן אימהות שכאבו את ריחוקן מילדיהן במסגרת החינוך המשותף, וכן יומנים של מטפלות שהירבו לקבל על קשיי עבודתן הטיפולית והחינוכית בכתי הלדים, ובעיקר בגלל התערבותן וביקורתן של האימהות. במחקרה של צפיריה שחם, נבדקו שבעה יומנים של אימהות ושלושה של מטפלות, מתוך מאגר גדול יותר. ראו: צ' שחם, "אימהות כואבות בחשאי: יומני גידול ילדים של נשות הדור הראשון בקיבוצים", ציבורית שהיא פרטית: גבולות מגדירים בקיבוץ ובמושב, עורכות: ס' פוגל-ביז'אווי, ר' שרעבי (בעריכה).

האישה בקבוצה, הסתייג מאיך הרבתה בכתיבת חלוצות ופועלות, ראו או חברות בקיבוץ⁶ ובפרסום הקבוצה). כלומר, היו האינטימי בין לבין, ה: נעזרו על ידן להפקיע או איננה מחפשת את הרב סתמת כל סדק לבל יתו אורחים בחדר או חושז אתה. אפיון נוסף שמיי מפתחת עם 'היומן', כט הגיגיה, והיה ולא הס המעכבות. מהו היומן ע משמש מענה ופיצוי; ו מאליהם על דרך של י'

4. קהילייתנו: הגות לבטי ירושלים, 1988; ספ חלוצים, מבואות ו קבוצת קרית ענבים ו החברים-הגברים הו מאפקת ומתנצלת. הכותבת את התלבט החברים, וכן גם הו מביעה את דעתי בכ למכתבים כאלה ע לְדַבֵּר בנוגע להרבו יבינו את מחשבות דברי פועלות, מאסף, כינסו: ליליה בסבי 1944.
6. היו צעירות שאף צ "מאגרות פסיה אב ברלוביץ, "נשים כ הקיבוצית בתקופת הערה (3), שם, שו

האישה בקבוצה, הסתייגה מלכתוב ולהשתתף במסגרת יומנית קולקטיבית זו,⁵ מאידך הרבתה בכתיבת יומן פרטי משלה, ופרקים או קטעים מיומניהן של חלוצות ופועלות, ראו אור בהסכמתן, באנתולוגיות של נשים (קובץ דברי פועלות, חברות בקיבוץ)⁶ ובפרסומים פרודיים שונים (דבר הפועלת, הדים, מבפנים, ניב הקבוצה). כלומר, היו אלה יומנים, שנשים לא נרתעו מלתת פומבי לשיח האינטימי בינן לבינן, ואף הסכימו לחלוק אותו עם קוראות (וקוראים), כמו נעזרו על ידן להפקיע את עצמן מבדידותן.⁷ לא כן יומנה של דורה בדר. דורה איננה מחפשת את הרבים. להפך, היא מסתגרת וכולאת את עצמה בעצמה, סותמת כל סדק לבל יתגנב חלילה רחש מהרהורי לִפְהַ החוצה; וכשהיא צופה אורחים בחדר או חושדת בבעלה שמציץ לקרוא בו, היא לוקתת את היומן אתה. אפיון נוסף שמייחד את היומן של דורה, הוא מערכת היחסים שהיא מפתחת עם 'היומן', כשהיא מתחייבת לרשום בו יום ויבאדיקות רבה את הגיגיה, והיה ולא הספיקה - היא מתנצלת בפניו ומפרטת את הסיבות המעכבות. מהו היומן של דורה; למה הקפידה לרשום בו; על אלה צרכים הוא משמש מענה ופיצוי; והאם ניתן לאבחן בו מבנים פואטיים, המתארגנים כמו מאליהם על דרך של 'ספרות'?

ושורם רומן לא היה מהסט
 נחבת היומן, ממייסדות מזרע,
 ת, ושליחה לעת מצוא; ובעלה
 י לעת מצוא, שהיה ממנהיגיה
 משקית בקיבוצי השומר הצעיר

ו שהוא, ובחרה לשכתב ולצנזר
 מצאה לנכון לתקן את העברית
 לוצות דאן. כידוע, רוב הנערות
 20 במזרח אירופה, לא קיבלו
 שנשלו בגיל רך ללימודים
 ו בקיאים בטקסטים העבריים -
 שגם אם אין זה היומן המקורי,
 שדר, ובעוצמה רבה, את קולה
 ים והמאופקים, ועל 'השיח'
 ראשיתו עד סופו.

ס, מינואר 1933 עד יוני 1937,
 ולא כל שכן בתנועה הקיבוצית,
 (הגוש האזרחי), שעלו ובנו את
 ליות של הגוש הפועלי והחלוצי
 צ לארץ במסגרת שיתופית של
 כודה וממילא לחיים קומונליים;
 צלחה, יש וניווטה את הנפש
 שבצד היומנים הרבים שעניינם
 קבוצתיים, ששימשו מעין כלי
 יי הקבוצה כולה (ראו יומנים
 וכדומה).⁴ כאן כדאי לציין, כי

ה השנייה, וראו קטעי יומן: מוקי
 תל אביב, 1984; כאן על פני אדמה,
 תל אביב, 1988.

יבוץ, ביניהן אימהות שכאבו את
 יומנים של מטפלות שהירכו לקבול
 הילדים, וכעיקר בגלל התערבותן
 ; שחם, נברקן שבעה יומנים של
 ול יותר. ראו: צ' שחם, "אימהות
 הדור הראשון בקיבוצים", ציבורית
 יכות: ס' פוגלבידאו, ר' שרעבי

4. קהליתנו: הגות לבטים ומאויי חלוצים, קובץ תרפ"ב, מכואות והארות, מוקי צור, ירושלים, 1988; ספר הקבוצה, קבוצת השרון תרפ"ב-תרצ"ו, הגות לבטים ומאויי חלוצים, מכואות והארות, אביבה אופן, ירושלים, 1996; ספר החיים: יומנה של קבוצת קריית ענבים תרפ"ד-תרפ"ט, מכואות והארות, אביבה אופן, ירושלים, 2001.
5. החברים-הגברים הרבו לכתוב ביומנים הקבוצתיים, בעוד כתיבת הנשים הייתה מאופקת ומתנצלת. כל מכתב נפתח או הסתיים באפולוגטיקה, שבה הדגישה הכותבת את התלבטותיה אם לכתוב או לאו, העדפותיה לשחוק, הפחד מביקורת החברים, וכן גם הודאה ברבר הקשיים לכתוב עברית: "זוהי הפעם הראשונה שאני מביעה את דעתי בכתב" (מינה, ספר החיים, לעיל, עמ' 135); "עכשיו אין ערך רב למכתבים כאלה שברעתי לכתוב" (אסתר, שם, עמ' 197); "נשאר אולי עוד לְדַבֵּר בנוגע להרבה דברים, אבל זקוקה אני לתרגום מרוסית, ויכול להיות שלא יבינו את מחשבותי" (רחל, שם, עמ' 201).
6. דברי פועלות, מאסף, ערכה: רחל כצנלסון שזר, תל אביב, 1930; חברות בקיבוץ, כינסו: ליליה בסביץ, יזכר בת רחל, ערכו: מ' פוזנסקי, מ' שחורי, עין חרוד, 1944.
7. היו צעירות שאף ציינו שנהגו לתת את יומניהן לקריאה לחברותיהן, וראו למשל "מאגרות פסיה אברמזון (1916-1932)", שם, שם, עמ' 218-219; וכן מאמרי, י ברלוביץ, "נשים כותבות קיבוץ, קיים להתפתחותה של ספרות הנשים בתנועה הקיבוצית בתקופת היישוב", ציבורית שהיא פרטית: גבולות מגדרים בקיבוץ ובמושב, הערה (3), שם, שם.

להיות "אשתו של"

וכן פותחת דורה את הימנן וכותבת (1.1.33): "החלטתי היום להתחיל לכתוב ביומן שקיבלתי ממניו שלי. אין לי עם מי לדבר... בדר רחוק,⁸ ואי-אפשר לכתוב לו הכול... והוא מבקש מכתבים יותר שמהים, ואני לפעמים עצובה מאוד ובודדת". ושבועיים לאחר מכן: "והכי חשוב שהגיעה פוסטה, ושקיבלתי מכתב ממניו, והוא כותב אלי ומבקש אותי לא להיות נרגזת על היחס אליו מצד כמה חברים בקיבוץ. ואמר שאני צריכה כבר להתרגל לזה... נצטרך תמיד להישאר בודדים בקיבוץ. כלומר, הבודדות שלה היא כפולה – בדידות כאשת איש, ובודדות כאשתו של עסקן ושליח, שחברי הקיבוץ נוטרים לו, כדבריה, הן בשל שליחויותיו בחו"ל, הן בשל היותו גישא מהם בהשכלתו ובתחומי התעניינותו, והן בשל אי-השחתפותו בנטל היומיומי של חיי קיבוץ עני וחסר ניסיון, ובעיקר בכל אותם קשיים כלכליים, שייחכן ובכישוריו היה יכול להניעם ולקדםם. לא בכדי מסכמת דורה בכותבה: "הייתי רוצה שיתזור כבר הביתה. לא רק בקיבוץ צריכים אותו, גם אני צריכה אותו בבית" (12.1.33).

ואכן הבעייתיות הצורבת, המתפתחת כאן וחוצה את הימנן מראשיתו עד סופו, היא הבעייתיות של 'אשתו של עסקן' (בלשון אותם ימים), או 'אשתו של איש ציבור' (כלשון ימנו). בעייתיות קריטית זו, מבנה את רמותה של דורה על תגובותיה, מעשייה ומערכות יחסיה, כשהיא רושמת את טלטוליה בין ייתוסה המעמדי הרם לבין קיומה היומיומי הנעזב, בין כמיהתה לעצמאות משלה, לבין געגועיה אליו וממילא לביטולה מפניו. מערך אמביוולנטי זה לא הניב עד כה מחקר מקיף שיבדוק את מקומה של 'אשת העסקן' בהיסטוריה הציבורית שלנו בתקופת היישוב, ולא כל שכן בתקופת המדינה. גם לא הובהרה דייה מידת הפונקציונליות של 'בת הזוג' כנוכחות פרטית במרחב הציבורי, ובעיקר ככל שהממסד המפלגתי והמדיני הלך והתרחב כמגוון משרותיו ודרגותיו, וקשת 'דרגותיהן' של 'בנות הזוג' התגוונה גם היא בהתאם.⁹ מובן שנשותיהם של בעלי

8. 'מניו' הוא שם התיבה האינטימי, בו מתבטאת דורה לגבי בעלה.

9. ראו למשל מאמרה של שרון הלוי העוסק בדימויה של אשת ראש ממשלה (שרה נתניהו) בשנות התשעים, ובדימויה של אשת קצין צבאי שהיה לרמטכ"ל באותן שנים (אהוד ברק) – בעיני התקשורת: S. Halevi, 'She Who Must Be Obeyed: The Media and Political Spouses in Israel', *Women's Studies in Communication*, Fall 2003, 26, 2, pp. 165-181; או מאמרה של דניאלה אריאלי, שמציע עיון אתנוגרפי בקבוצה נשים מערביות בביגין, שנמצאה שם בתוקף שליחות בעליהן, בשגרירות ובארגונים בינלאומיים. Daniella Arieli, 'The Task of Being Content: Expatriate Wives in Beijing, Emotional Work and Patriarchal Bargain', *Journal of International Women's Studies*, May 2007, 8, 4, pp. 18-31. תודתי לדר' שרון הלוי שהפנתה אותי לקורפוס מחקרים בנושא זה.

תפקידים יוקרו מאשר גשות 'התנהגותן' שי במתקרה מתע המעמידה במו בעיות הבית), מורתרת עליהן "סגנון הכוח", הנקרה בדרכה לייצר לה מקו עם הקריאה

ואת דימויה כ: גילתה בהתנהג בעלת השכלה כה תוכל לממנ קריירה עצמאי ב'תנועת העבו בהיותן גם בג בעליהן, נסחייט בעלה כאיש "חבריה" ש"עו הרוב אין היא ו בפני עצמה, ו ללכת ולהיות ע רק שלא העלה

10. החוקרות ו

ney, 1999

11. הלוי מורה

המודל כמ

היא "צופי

12. כאן יש ל

ובראשונה

זוג בתקופ

רובשוב, ו

מובילה ב

העלייה הי

שנים (934

חרשיש, א

עסקניה, ב

תפקידים יוקרתיים (כמו אשת נשיא, שר או שגריר), מאתגרות יותר את המחקר מאשר נשות פעילים ועסקנים משורה שגייה או שלישיית, מאידך, סגנונות 'התנהגותן' של בנות הווג בציבור, הם אותם בכל דרגה או ייחוס.¹⁰ שרוץ הלוי במחקרה מתעכבת על שניים מהם: "הסגנון המצייתי" המורה על אישה, המעמידה במרכז חייה את פעילות בעלה (מגדלת לבריה את הילדים, פותרת בעיות הבית), וחורף היותה בעלת דעות, רצונות ושאיופות משלה, מצניעה או אף מוותרת עליהן למען הבעל איש הציבור, למען הכלל;¹¹ מאידך הסגנון הקוטבי, "סגנון הכוח", מצביע על בת זוג אמביציוזית, המודעת למרחב ההזרמנות הנקרה כדרכה בשל יוקרתו של בעלה, ובמודע היא פונה לגצל את מעמדה זה לייצר לה מקום ציבורי משלה, וממילא לקדם את עצמה, עיסוקיה ועדיה.

עם הקריאה ביומנה של דורה בדר, וההתחזקות אתר דרך תפיסתה את עצמיותה ואת דימוייה כאשת עסקן, נראה שאין למיינה לאף אחד מסגנונות אלה. דורה לא גילתה בהתנהגותה כל 'סגנון נשי' 'ציייתי' או 'כוחני' כפי שנראה להלן. כאישה בעלת השכלה רפואית התעקשה על עבודה מקצועית ברפת ובקליניקה [מרפאה]. בה תוכל לממש את המיטב שבה; מאידך, לא חתרה או ניצלה את מעמדה לקידום קריירה עצמאית חוץ-קיבוצית משלה (בתקופת היישוב בלטו נשים עסקניות ב'חנות העבודה', וביניהן חברות קיבוץ, שהיו בעלות כישורים וחזון משלהן, אך בהיותן גם בנות זוג לאישי ציבור ומקורבות למילייה העסקני המפלגתי של בעליהן, נסתייעו וקודמו פעילויותיהן ועיסוקיהן).¹² מאידך, דווקא העדרויותיו של בעלה כאיש ציבור, מסייג אותה מהתבוננה שבקיבוץ. אמנם היא מספרת על "חברה" ש"עושים שמח" ועל שיחות חברים ואירועים חגיגיים שונים, אבל על הרוח אין היא מצטרפת אליהם. על פי יומנה, היא חשה שאינה מתקבלת כנוכחות בפני עצמה, ובהיותה דחוייה כאשת עסקן, העדיפה להישאר בבית ("לא רצייתי ללכת ולהיות שם לבדי כי בדר בחוץ לארץ"). יוצא אפוא, שלהיות 'אשתו של' לא רק שלא העלה את יוקרתה בקיבוץ, אלא הרחיקה ובודדה יותר. רק פה ושם היא

אחי היום להתחיל לכתוב רחוק,⁸ ואי-אפשר לכתוב לפעמים עצובה מאוד פוסטה, ושקיבלתי מכתב על היחס אליו מצד כמה ... נצטרך תמיד להישאר - בדידות כאשת איש, יים לו, כדבריה, הן בשל 'תו ובחחומי התענינותו, עני וחסר ניסיון, ובעיקר גול להניעם ולקדםם. לא - הביתה. לא רק בקיבוץ

היומן מראשיתו עד סופו, (אם), או 'אשתו של איש ות דמותה של דורה על את טלטוליה בין ייחוסה ה לעצמאות משלה, לבין לנטי זה לא הניב עד כה זיסטוריה הציבורית שלנו לא הובחרה דייה מידת ב הציבורי, ובעיקר ככל ושרותיו ודרגותיו, וקשת אובן שנשותיהם של בעלי

10. החוקרות ברייסטון ומקינזון מכנות זאת "סגנונות נשים", ראו: D.G. Brystrom, J.M. McKinnon, C.Chaney, 1999, בתוך: ש' הלוי, הערה (9), שם, שם, עמ' 178.
11. הלוי מורה על מודל טרומי ל"אשתו של" בתרבות העברית: "אשת חיל" על פי המודל במשלי ל"א: שהרי בעוד בעלה "נודע בשערים... בשבתו עם זקני ארץ", היא "צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל", וכדומה.
12. כאן יש להבחין בין עסקניות בתקופת טרום המדינה, שמגמתן הייתה כראש ובראשונה לקדם פעילות אידיאולוגית-מפלגתית, חברתית או חינוכית, לבין בנות זוג בתקופת המדינה שהעמידו בראש את עצמן וקידומן. כך למשל רחל כצנלסון-רובשוב, בעלת השכלה במדעי הרוח, מורה ומבקרת ספרות, שהייתה פעילה מובילה ב'מועצת הפועלות', והסתייעה בכך זוגה זלמן רובשוב-שור, ממנהיגי העלייה השנייה ומעורכי זר, כדי להקים את דבר הפועלת ולעמוד בראשו במשך שנים (1934-1972); וכך גם יוכבד בת רחל מעין חרוד, בת זוגו של העסקן אברהם תרשיש, או דבורה דיין מנהלל, אשתו של העסקן שמואל דיין, שנרתמו לעבודה עסקנית, במקביל לבעליהן, במוסדות הנשים במפלגה.

לגבי בעלה.

ל אשת ראש ממשלה (שרה באי שהיה לרמטכ"ל באותן S. Halevi, 'She Who Mus The Media and Politic או מאמרה של דניאלה יות בביגין, שנמצאה שם לאומיים. Daniella Arieli, 'The Task of Being Conte and Patriarchal Bargain', נתה אחי לקורפוס מחקרים

מאזכרת שמות של חברות וחברים בנימה של קרבה וחיבה, ולעתים – חברות וחברים שנכנסים לחדרה ("כמה אני גלמודה. היום אין איש נכנס אלי ולא שואל לשלומי ולא מביאים לי כלום").¹³ ואכן אם פוקדים את חדרה הרי זה על הרוב לברר עמה בענייני עבודה ומשק, או לשאול לצרכיה כשהיא רתוקה חולה למיטה ("קמתי לעבודה קשה. איש-שלום וחייקה באו לעזור לי"). מצד שני, גם היא אינה מחפשת קרבתם של חברים, ואינה מתדפקת על דלתה של חברה זו או אחרת, לשבת עמה באינטימיות של נשים ולשוחח מלב אל לב, לפרוק לחצים ולחוש הקלה וניחומים ("אינני רוצה שירחמו עלי, וסוגרת את הדלת לפני כולם").

דורה מתחילה לכתוב את היומן בתקופה שבה לא יכלה עוד להתמודד עם בדיוותה ועם עלבון נעזבותה. בדר כאמור נמצא אז בשליחות בגרמניה קרוב לשנה;¹⁴ בתה בת העשר שהתה במוסד החינוכי במשמר-העמק, וגם אם המרחק לא רב, הן היו נפגשות רק בחופשות וחגים, כאשר הקשר העיקרי הוא המכתבים. כאן יש לציין כי גם אחיה ואחיותיה חיו אז בארץ, אבל עד בוא אמה (מאי 1933) היא מאזכרת אותם מעט.¹⁵ כלומר, היומן פותח בדימויים של אישה אומללה, המוצאת עצמה דחוייה על ידי קרובים ורחוקים, וחרף הסביבה הקיבוצית הצעירה והתוססת, שכמו מבטיחה חיים אינטנסיביים של שיתוף ויחד, היא משועתת לחשומת לב ולהכנה, ורק ניזונה ממכתבים המתקבלים מבעלה, אותם היא מתארת כמו פיוריים הנורקים לאדם רעב.

עם פתיחה זו, כדאי להקדים ולהצביע על הסתירות בדיוקנה של דורה וממילא על הסתירות המשתמעות מיומנה, כך שרק עם העדויות והסיפורים שנאספו מחברות הקיבוץ ומבני משפחה¹⁶ ניתן לעמוד מקרוב על הפער הבלתי מתיישב בין הופעתה כלפי חוץ ותפיסתה על ידי הציבור, לבין הצגת עצמה כלפי פנים ותפיסתה בינה לבינה. לפי סיפורים ועדויות אלה, דורה שידרה בציבור נוכחות של אישה דעתנית בעלת ביטחון וסמכות, שלא היססה לבקר ולהעיר על כל מה שנראה בעיניה מוטעה. לא כן על פי יומנה. כאן כאמור היא מספרת את עצמה לעצמה – כאישה חלשה ומתגוננת המגייסת דעתנות ורתוקפנות¹⁷ רק כדי להפגין

13. ראו חברות כמו חייקה, לושקה, סימה (את סימה היא מציגה כ"חברה האינטימית שלי") (8.2.34).

14. בדר חזר באמצע יולי, כלומר שבעה חודשים אחרי שהחלה לכתוב את היומן, ונראה ששהה באירופה כבר מספר חודשים לפני כן.

15. ב-1933 חיו במזרע שתי אחיותיה של דורה: קלרה ובתה דובה, ואנקה (אשתו של חיים בדר) ובנם אמנון. עקב המתחים החברתיים בין קבוצת המייסדים ('צריפין מזרע') לבין הגרעינים המשלימים (חברי 'עס ציונה') עזבה אנקה את הקיבוץ עם משפחתה (ראו גם "דורה בדר: פרקי חיים, פרקי קיבוץ"). בחיפה התגוררו שני אחיה של דורה: ישקה ויהודה (ואשתו לאה).

16. שיחות שניהלתי בקיבוץ עם בני משפחה וחברות (מזרע, 11 במרץ, 2008).

17. ראו בהמשך ניסיונותיה לאפק את עצמה, דעתנותה וסמכותה, בשל התגובות הקשות שהיא מקבלת מחברים ומבעלה, מבלי להבין למה.

עניינים כסו
"אני מפחדו
שקט מבחר
שמרגישים
ומאחוריה -
נקרעת בין
והסמכותית
עיניים אלו
את הערותי
הקיבוץ מה
התקפות מי
האשימו או
השוויונית,⁸
משליחותי
הטלפון במ
למותר ל
שמפגינה
להתנצל. מ:
להתאפק מ
שברר מרע
אם חברים
מתפרצת")
החברים;
מתנות גם
לבתו.²⁰
כאמור, ז
מאליה, וכו

18. דורה נ
שהיא
לקחה
במקוב
בת-א
19. דורה
בשבי
וב-34.
20. בפברו
מאוד
סולידו
לקפח

'עניינים כסדרם', שלא להיתפס חלילה בגילויים של מקסנוה או רחמים עצמיים: "אני מפחדת להיות חלשה... אבל אני משחקת בשביל כולם שאני חזקה ומראה שקט מבחוץ" (1.8.33); "אני צריכה לשחק את... החזקה. צריך להסתיר מה שמרגישים ולהראות שהכול בסדר" (18.4.34). אלא שהמשחק הכפול - במסכה ומאחוריה - לא מיטיב עמה. יתרה מזו, מסכסך אותה גם כ'אשתו של', כשהיא נקרעת בין עולמה הפנימי השביר והרצון, לבין התייצבותה המרוחקת והסמכותית כלפי חוץ. כאמור, עמדה זו מעוררת אמנם יראת כבוד ונשיאת עיניים אליה, אבל בה בעת אנטגוניזם קשה מצד החברים והחברות שמפרשים את הערותיה כשתלטניות - שתלטנותה של 'אשת עסקן', שמתימרת לנהל את הקיבוץ מתוקף הרשאתו של בעלה. אנטגוניזם קשה זה הניב לא פעם גם התקפות מילוליות, ישירות ועקיפות, של חברים וחברות, כאשר ברגע של תהחה, האשימו אותה בפריבילגיות שלא עלו בקנה אחד עם האתיקה הקומונלית השווינונית,¹⁸ ובראש ובראשונה הנאות חומריות (כמו המתנות שקיבלה מבעלה משליחויותיו בחוץ לארץ ובארץ, הנסיעות הרבות שלה ה'עיר', או אפילו שיחות הטלפון במוכירות, בימים ששיחה בטלפון נחשבה נדירה ויוקרתית).¹⁹

למותר לציין כי דורה מודעת למלכודה בתכורה הקיבוצית, ולחשדנות היתר שמפגינה חברה זו כלפיה. ביומנה, היא מרבה לזעום על מלכוד זה, אך גם להתנצל. מחד, היא מתקוממת על אילוניה לחיות כל העת תחת זכוכית מגדלת, להתאפק מלהביע ישירות את דעותיה הלא-פופולריות, ולדחות את ה'פינוקים' שבדר מרעיף עליה ועל הבת. מצד שני, היא משננת לעצמה לא להגיב גם אם חברים פוגעים בה ("אני משתדלת לא להגיד כלום, אבל בסוף אני מתפרצת"); להמעט ללכת לאסיפות בחדר האוכל כדי להקטין את החיכוך עם החברים; ולהקפיד להזכיר לבדר, כל אימת שהוא תווך מחוץ לארץ, להביא מתנות גם לחברי הקיבוץ, ולחלק לילדים בביקוריו במוסד החינוכי שוקולד כמו לבתו.²⁰

כאמור, דורה לא קיבלה את זוגיותה עם איש ציבור ועסקן כדרך חיים מובנת מאליה, ובוודאי לא התניף לה מעמדו היוקרתי, המועדף. להפך, בווידיוייה הרבים

חיבה, ולעמים - חברות איש נכנס אלי ולא שואל ז' דורה הרי זה על הרוב והיא רחוקה חולה למיטה (מצד שני, גם היא אינה של חברה זו או אחרת, לב, לפרוק לחצים ולחוש הדלת לפני כולם").

יכלה עוד להתמודד עם בשליחות בגרמניה קרוב ר-העמק, וגם אם המרחק ור העיקרי הוא המכתבים. עד בוא אמה (מאי 1933) וימים של אישה אומללה, סביבה הקיבוצית הצעירה תוף ויחד, היא משוועת לים מבעלה, אותם היא

דיוקנה של דורה וממילא ויות והסיפורים שנאספו על הפער הבלתי מתיישב 'הצגת עצמה כלפי פנים ה שידרה בציבור נוכחות לבקר ולהעיר על כל מה יר היא מספרת את עצמה וקפנות'¹⁷ רק כדי להפגין

מציגה כ'חברה האינטימית

שהחלה לכתוב את היומן,

זה דובה, ואנקה (אשתו של קבוצת המייסדים 'צריפין' עזבה אנקה את הקיבוץ עם בן'). בחיפה התגוררו שני

רע, 11 במרץ, 2008). וסמכותה, בשל התגובות למה,

18. דורה ביקשה לנסוע בשל כאב שיניים עז, לרופא, אך החברים ברפת האשימו אותה שהיא רק מעמידה פנים ואין לה מאומה. בהודמנות אחרת תקפו אותה על שהיא לקחה חופש על דעת עצמה, ונסעה לתל-אביב בעוד אין מי שיעבוד ברפת במקומה: "צעקו עלי ואמרו שזה ממש לא בסדר שנותנים לאחד לנסוע לבלות בתל-אביב, ולאחרים לא נותנים כלום" (9.6.33).

19. דורה מפרטת במשלוח המתנות מ-18.1.33: סוודר ארום ואודיקולון 4711 - בשבילה, ובשביל תמר - קופסת שוקולד. ב-10.7.33: קיבלה נעליים יפות ושעון; וב-5.12.34: מגהץ תשמלי קטן בשביל נסיעות.

20. בפברואר 1934, מופיע הכנו הוברמן בעין חרוד, דורה לא נוסעת גם אם רצתה מאוד "לשמוע פעם קונצרט טוב". אבל באוטו לא היה מקום לכולם, וכמתווה של סולידריות ויתרה על המקום, בנמקה כי "יש לפעמים לעשות ז'סטה... למען לא לקפח את זכויותיהם של החבריה" (2.2.34).

בנושא, היא נאבקה ומתנגדת לתפקיד זה שלו, ובעיקר להעדויות הרבות שהיו כרוכות בכך.²¹ דורה חלמה, למעשה, להשלים את לימודי הרפואה שלה, לשלב ידע מקצועי עם הכרה ציונית סוציאליסטית, ולממש את עצמה במסגרת חלוצית של חברת קיבוץ ואם לילדים. אלא שעיסוקיו של בדר, המנהיג והשליט, כמו חתרו תחת זוגיותם, ובתקופות שדורה נאלצה לחיות בגפה בקיבוץ, חשה לא רק חסרה הגנה ומופקרת (חברים-גברים ניסו להיטפל אליה, וראו בה טרף קל למעשי אהבים קלילים), אלא גם נכגדת: "מנדל [מנחם ביידיש] כעת כבר באנייה ומתהלך בטח עם כל מיני אנשים... ואולי שוב יביא איזו ידידה מהזרף. בלי זה לא אפשרי. אף פעם לא קרה אחרת" (7.7.33).

דורה אינה בולמת את סצנות הקנאה שלה. הן מתנסחות חלקן במכתביה לברד, חלקן בשיחותיה עמו, ורובן - ביומן, כשהיא מאשימה אותו בקשרים עם 'ידידות' עלומות, אותן היא מתארת תמיד כצעירות, יפות, לבושות היטב ועליונות. לא כן היא. אמנם גם היא אמורה להיראות צעירה ויפה, אבל ביום-יום הקיבוצי המפרך ובייסורי העלבון שהוא מסב לה, היא נמקה וקמלה טרם זמנה.²² ואכן לא פעם מציינת דורה ביומנה, כי אין היא מאמינה לברד לגילויי האהבה שלו, ועל אף הבטחותיו אליה במכתביו ובמתנותיו, היא יודעת כי בנסיעותיו הרבות בארץ, ובעיקר בחוץ לארץ, הוא מנצל את הזמן לשכוח אותה בזרועותיהן של נשים אחרות. עובדה זו מטריפה את דעתה, וברגעים של חולשת הדעת, ובחשדנותה כי רבה, הוא מצטייר בעיניה כמתהולל ונהנתן, הרואה אך טוב בחייו וטועם מכל העולמות, ואילו היא קרבנו: קרבן-אישה המעבירה את ימיה כאלמנת החי, ללא מימרש אימהותה בצאצאים נוספים²³ וללא היכולת האלמנטרית לגדל

21. ראו סיפור חיים דומה של קלרה גולני, חברת קיבוץ אפיקים, במכתביה לבעלה העסקן לטיה גולני שהרבה לנסוע לחוץ לארץ לתקופות ארוכות. מכתבים אלה, המשובצים בספרו של אסף ענברי (הביתה, 2009), מציגים אישה אהבת ומתגעגעת, המגדלת לבדה את שלושת ילדיה (הילדים כמעט לא מכירים את אביהם. ואחד הילדים בסקרנותו לאביו אוכל וכולע את מכתבו). אמנם קלרה מתאמצת לשרד שביעות רצון במכתבים אלה ולספר בעליצות על הילדים, אבל בכייה, הזועק את נטישתה, פורץ בין השורות. ואכן יש לשער שאשתו של עסקן ושליח, בחברה הקיבוצית, לא הייתה מנת חלקן של חברות ספורות, ועם השנים הייתה ל'תופעה' של הקרבה נשית, שכדאי לבררה ולבדקה.

22. "אני לפעמים חושבת ומרגישה שזה לא מושך אותו בכלל לראות אותי שאני עייפה והרבה חולה, כשהוא רואה בחוץ בחזרות אחרות שלא עובדות קשה כמוני, ותמיד מלוכשות ומרוחצות ולא נופלות מעייפות למשכב כמו אבן. גם אני יכולה להיות כמוהן ואולי עוד יותר יפה, לו הייתי כמוהן. אבל אני לא יכולה להיות כזאת. אני פועלת" (17.4.34).

23. לפי היומן, החסך להעניק מאימהותה מוביל אותה ל"אמץ" לה ילדים, ובעיקר מבני משפחתה, שיש להם הורים אך חסרים הם תשומת לב או טיפול רפואי. כך הוא, אמנון, כנס של אנקה וחיים, וכך גם דוכה, בתה של קלרה שהייתה ילדה חולנית, ודורה הרכתה לדאוג ולטפל בה כאם, ועוד. עם עליית ילדים ניצולים לאתר השואה, אימצה דורה שתי ילדות, אחיות.

את בתה יחידתך ידי נשים זרות לפיכך אין חי ומופיעה ביומנו עובד, המקצין מצבי צבירה של היומיומי של היו שחרף היותה כי כבר את שקיעתו חברה טובה - מגיו בנסיעותיך מצותצת, ובכיו החיים... כמה ק אליזבת גרוס ונפש, המתארג מציאות הגוף "

24. "היינו היונו לה [לסלקן מלוכלכים שלי... עבד עדיין יש ועשה לי זו אשמה. לא אבל מה ל כאל גוף רו הנאה, שו בפורים, א "רגעי אוש עמו במצי תהיה אני

25. הפריווילגי יפים. בקיני נמצאה בני עוקפת איי הכללי. כנ מנסיעותיו

26. אותן רק ו

27. *Bodies, lis, 1994, pp. 1-24* נשים בתו

את בתה יחידתה, כאשר היא נאלצת על פי דין התנועה לחנכה במקום רחוק, ועל ידי נשים זרות שהיא אינה מסכימה תמיד עם שיטות טיפולן וחינוכן.²⁴ לפיכך אין תימה שהמילה "עייפות" על כל מגזריה, פּעֵלִיה וּתְאָרִיה, חוזרת ומופיעה ביומנה בצורה אובססיבית. שהרי דורה מספרת את 'גופה' כאובייקט עובד, המקצין את מאמציו עד מעבר לאפשרויותיו, כך שהוא מיטלטל תמיד בין מצבי צבירה של עייפות, חולי, וכמיהה מיוסרת למנוחה שאיננה.²⁵ ואכן ברישום היומיומי של היומן, ובעיקר בשנים הראשונות, נדמית דורה בעיניה לאישה נואשת, שחרף היותה בשנות השלושים לחייה, איבדה את נשיותה, וגופה הנכבד מאותת כבר את שקיעתו הקרבה: "אני... אישה חולה, זקנה בת 34"; "אני רק יכולה להיות חברה טובה - ידידה והעוזרת שלו, ובשביל אהבה אולי יש יותר צעירות"; "אתה מניו בניעותיך רואה הרבה, עושה הרבה, חי אחרת... בחוץ הכול עליי, רענן, מצוחצח, ובבית... אישה שבורה, רצוצה ועייפה... בלי כוחות ונרגזת על כל החיים... כמה קשה ככה להיות מניו, אין בי כלי-כך הרבה כוח ומרץ להמשיך".²⁶ אליזבט גרוס, בספרה גופות רופפים, מתחקה אחר הזרימה ההדרית בין גוף ונפש, המתארגנת מ'בפנים החוצה' ו'מן החוץ פנימה' - ובוחנת מצבים בהם מציאות הגוף "מיוצגת, נחווית ונחייית" כמציאות הנפש.²⁷ ואכן, גם כאן מצטייר

ובעיקר להעדויות הרבות שהיו את לימודי הרפואה שלה, לשלב ממש את עצמה במסגרת חלוצית של בדר, המנהיג והשליח, כמו להיות בגפה בקיבוץ, חשה לא רק יטפל אליה, וראו בה טרף קל [מנחם ביידיש] כעת כבר באניה יביא איזו ידידה מהדרך. בלי זה

מתנסחות חלקן במכתביה לברר, יא מאשימה אותו בקשרים עם כצעירות, יפות, לבושות היטב וראות צעירה ויפה, אבל ביום-יום זה, היא נמקה וקמלה טרם זמנה.²² א מאמינה לברר לגילויי האהבה ונחיותיו, היא יודעת כי בנסיעותיו ת הזמן לשכוח אותה בזרועותיהן זה, וברגעים של חולשת הדעת, ולל ונהנתן, הרואה אך טוב בחייו אישה המעבירה את ימיה כאלמנת וללא היכולת האלמנטרית לגדל

24. "היינו היום במשמר העמק [במוסד החינוכי]... בסוף לא יכולתי להתאפק ואמרתי לה [לסלקה המחנכת] שזה ממש בושה איך שהם שלחו את תמר לחיפה עם בגדים מלוכלכים ושכל הכפתורים של המעיל נופלים, ועכשיו הכל נקי ומסודר כי אמא שלי... עברה כמעט יום שלם לנקות ולתקן לה" (20.3.34).

25. "עדיין יש לי חום והרגל שלי נפוחה... יורד גשם ואני עובדת עם חום. הרופא בא ועשה לי זריקה נגד הרעלת דם. הפצעים והבלוטות מפחידים גם אותי. אני בעצמי אשמה. לא השגחתי. הלכתי לעבודה וזאת בטח אינפקציה. עכשיו כבר אשגח... אבל מה לעשות, אין מי שיעבוד במקומי" (4.1.33). דורה אינה מתייחסת לגופה כאל גוף רומנטי, חושני, מיני, ורק לעתים רחוקות היא ממקמת אותו בהקשרים של הגנה, שובבות ושמתת חיים (כמו בגרי התחפושת העלזים שלבשה ורקדה בפורים, או טיפולי הגוף בבית ההבראה בטבריה, לשם נשלחה). דורה מציינת "רגעי אושר" נדירים, כשבעלה מתבק אותה בחלום (1.1.33), ואילו לגבי פגישה עמו במציאות, לאחר העדרות של כמעט שנה, היא קובעת: "איזה פגישה זאת תהיה אני כבר יודעת. נשיקה וחיבוק, נחזיק ביד ואתר כך נדבר" (10.7.33).

26. הפרייזולוגיה היחידה שדורה הרשתה לעצמה לפנק את גופה, הוא להלבישו בבגדים יפים. בקיבוץ לא היו בגדים כאלה, ולא פעם נאלצה לבטל נסיעה העירה כיוון שלא נמצאה במחסן הבגדים השמלה הייצוגית המשותפת לכל החברות. מאידך, היא עוקפת איסור זה, כשאמה תופרת לה שמלות נאות, והיא אינה מוסרת אותן למחסן הכללי. כמו כן היא שומרת בחזרה גרבי משי, חיקים ובשמם, שהעניק לה בדר מנסיעותיו, וכן נעליים אלגנטיות שהעזה לקנות פעם על דעת עצמה, והיא נועלת אותן רק מחוץ לקיבוץ (17.4.34).

27. Elizabeth Grosz, "Introduction: Refiguring Bodies", *Volatile Bodies, Toward a Corporeal Feminism*, Bloomington and Indianapolis, 1994, pp. 1-24; וכן, ר' הלפרין "שיחו האלטרנטיבי של הגוף", התשמע קול, יצומים של נשים בתרבות הישראלית, ע' עצמון (עורכת), ירושלים, 2001, עמ' 184-198.

ו קיבוץ אפיקים, במכתביה לבעלה - לתקופות ארוכות. מכתבים אלה, (2009), מציגים אישה אוהבת זה (הילדים כמעט לא מכירים את ל וכולע את מכתבו). אמנם קלרה ; ולספר בעליצות על הילדים, אבל . ואכן יש לשער שאשתו של עסקן יקן של חברות ספורות, ועם השנים ברה ולבדקה.

אותו בכלל לראות אותי שאני עייפה יות שלא עוברות קשה כמוני, ותמיד שכב כמו אבן. גם אני יכולה להיות אבל אני לא יכולה להיות כזאת. אני

ותה ל"אמץ" לה ילדים, ובעיקר מבני שומת לב או טיפול רפואי. כך הוא, זה של קלרה שהייתה ילדה חולנית, עם עליית ילדים ניצולים לאחר

גופה של דורה כמיפוייה הנפשי הפסיכי, כשהיא מתארת אותו לא רק כ'עייף', אלא גם כ'מתפורר' במחלות ובתאונות שונות (ביניהן נפילות, שברים של גפיים, ובעיקר כאבים של גב תחתון ורגליים, וכן דלקות חניכיים, התקפות מרה, הצטננויות תכופות, זיהומים פנימיים ועוד). האם העבודה המתישה עד כלות, והמייצרת מדעת או שלא מדעת, את תאונותיה ומחלותיה, היא דרך המילוט של דורה מנפשה המיוסרת באמצעות גופה המיוסר? אמנם לפי היומן, היא עושה כל מאמץ להסוות, ²⁸ אבל רשתות ההסוואה, כמו המסכות לעיל, רק שבות ומסבכות אותה, ביצרן עוד ועוד אפשרויות של מילוט המובילות בסופו של דבר לשכור את הכלים, למרוד בקיים ולנסות לנסוק אל החופש. להלן נחזקב קמעה על 'המילוט לחלום' ו'המילוט אל העיר'.

כבר בשבוע הראשון לכתיבת היומן כותבת דורה: "שוב תלמתי חלום, כמעט תמיד בכל לילה אני חולמת חלום אחר". לכאורה, יש להניח כי בבריחה זו אל השינה, וממילא בשפעה כזו של חלומות, מוצאת דורה ניהומים ממצוקות הערות. ולא היא. השינה אצל דורה אינה מרגוע, וגם אם חלומותיה מפתחים עלילות של בריחה, תמיד היא חוזרת מהם פגועה, כואבת וללא פתרון: כך החלום בו היא הודסת את הקיבוץ ובורחת לניו יורק; כך הטיול שלה עם אמה בשווקים בחבש; וכך הבריחות שלה למרתפים עם גבר זר, חסר פנים ומזוודה, הלוקח אותה עמו. ²⁹ ללמדנו, שגם בחלומותיה, דורה לעולם אינה יודעת שמחה או עונג, ואפילו באותו חלום בו היא נעטפת לרגע בזרועות בעלה מתמוגגת מאושר, הוא ממחר להתנער ממנה ולעזוב עם אורח, משאיר אותה כועסת ובודדה כמו תמיד.

עם זאת, דורה סקרנית להבין את חלומותיה, שבעיניה הם מוזרים וחדתניים ("החלומות המוזרים תמיד באים אלי בחזרה"), ובעיקר אלה האלימים כלי-כך:

28. "הלכתי לרופא והוא אמר לי... שמשוהו אצלי מבחינה בריאותית לא בסדר... ושוב פעם דרש ממני לנוח הרבה ולהתחיל שוב בטיפולים... ואני אמרתי לו בנימוס תודה על הדאגה אבל נמאס לי להיות תמיד חולנית, ושזה לא יעזור כלום כי אני הולכת מחר לעבודה" (22.4.34); "אני מרגישה לא טוב... בבוקר לא יכולתי לקום לעבודה, אבל... הלכתי אחרי חליבת בוקר הלכתי לשכב, וחזרתי לעבודה אחרי הצהריים. הקאתי ויש לי צמרמורת וחום" (7.1.35); "כמעט כל הלילה לא ישנתי... נפלתי על הברך ועשיתי לי פצע בלילה שרצתי לטיפול" (3.10.35); "אין אצלי כל חדש. נפלתי הבוקר על איזה קרש וקיבלתי מכה הגונה" (24.2.35); "יש לי גולת חוקה וכאב ראש... עבדתי היום... בכל העבודות שעושים הבחורים. אני כנראה צריכה יותר להשגיח" (19.3.36); "עכשיו יש לי כאב שיניים נורא שאני ממש משתגע" (13.4.36); "אני שוב חולה... מה יהיה הסוף עם כל המחלות שלי? הרגליים כואבות לי וכל הגוף" (28.6.36). וראו בנידון הדיווחים של ברויאר ופרויד אודות ה'היסטריה' (רחם, בלטינית), המצויה, לפיהם, כהפרעה נפשית בעיקר אצל נשים, ובאה לידי ביטוי בגילויים של מחלות גופניות. ז' פרויד, 'רויאר, מחקרים בהיסטריה, מגרמנית: מ' קראוס, צפת, 2004.

29. 11.4.34; 2.2.36; 29.6.36; 2.1.37.

כמו הסתבכויות באסון בגשם וקרה; סוסים ו בדרכס), או מתקפות ע ערבים עם נבוטים מס בריטים מרססים במכו מפרשת חלומות אלה ורצון טוב להקדים ולו חלום מוזר", או כדאג למניו שלי". זאת ועו שקיפותם, והרבתה לו מהשמירה והלך לישון אחרות עשתה זאת).

ניסיונות נוספים למנו התכופות של דורה הע משפחתה שם. ואכן כ להאיץ בבני המשפחו הקדימה ועלתה לארץ חודשים הצטרפו גם בחיפה), יחד עם שני צד (עם בני זוגם וילדי להורים המזדקנים. גם מעבודתה במשק לנסו ענייניהם, לערוך קניוו פעם להתרוצצות רב וחזרה, לא רק שלא תסכוליה ועלבונותיה להורים, התקבלה על שלא העריכו את נדיב אף כאו בטענות. "א שיעזור לי והוא אמ

30. 2.2.36; 23.12.35

31. "בסוכנות אומרינו

תתפרץ מלחמה

שיחה קשה מאוד

לשלטון, והמצב

והיטלר' (2.7.33)

32. אמה של דורה על

מאוחר יותר, 9.33.

כמו הסתבכויות באסונות טבע (חלון נפער בסערת רעמים וברקים והבית מוצף בגשם וקרח; סוסים משתוללים ברחובות עיר לא מזוהה והורסים ודורסים בדרכם), או מתקפות על אדם וציבור (פוגרומים בעיר הולדתה ברוסיה הלבנה; ערבים עם נבטים מסתובבים בקלן [גרמניה], שהופכת לשוק בחיפה; חיילים בריטים מרססים במכונת ירייה אסיפה שבדר נואם בה).³⁰ אלא שדורה אינה מפרשת חלומות אלה כהסמלה למצבה הדכאני, אלא כגילויים של אֶכפתיות ורצון טוב להקרים ולסייע ("תמיד לפני שמשוהו קורה - אני חולמת איזה מין חלום מוזר"), או כדאגה תמידית לבן זוגה שבדרכים ("אני מפחדת שיקרה משהו למניו שלי"). זאת ועוד. דורה לא הסתירה את חלומותיה, חיפשה תמיד את שקיפותם, והרבתה לחלוק אותם עם בעלה ("היה כבר בוקר והוא [בדר] חזר מהשמירה והלך לישון. לא רציתי להעירו ולספר לו [את החלום]"; בהודמנויות אחרות עשתה זאת).

ניסיונות נוספים למצוא מקלט של מגוחה ושקט, ולו זמני, נעשים בנסיעותיה התכופות של דורה העירה, כאשר היא חוטפת פסקי זמן קצרים להימלט אל בני משפחה שם. ואכן כבר בראשית 1933, עם עליית היטלר לשלטון, החל בדר להאיץ בבני המשפחה, שלו ושל דורה, למהר לעלות לארץ.³¹ באותה שנה הקדימה ועלתה לארץ מלידא אמה של דורה (התגוררה בחיפה), ולאחר מספר חודשים הצטרפו גם הוריו של בדר שעלו מקלן (התגוררו בעפולה, ואחר-כך בחיפה), יחד עם שני אחים נוספים.³² המשפחה התרחבה, והאחים והאחיות מכל צד (עם בני זוגם וילדיהם הקטנים) היו אמורים למצוא את מקומם כאן, ולדאוג להורים המזדקנים. גם דורה הפגינה רצון טוב לעזור, וניצלה את עתותיה הפנויות מעבודתה במשק לנסוע לאמה בחיפה או להוריו של בדר בעפולה - לסדר את ענייניהם, לערוך קניות ולדאוג לניקיון דירותיהם. אלא שנסיעות אלה הפכו לא פעם להתרוצצות רבתי, וההתחייבות המשפחתית שהנדידה אותה מהקיבוץ וחזרה, לא רק שלא הבריחה אותה מעצמה ומבעיותיה, אלא אף הגבירה את תסכוליה ועלבונותיה. לפתע הבינה עד כמה העזרה שהיא הואילה להעניק להורים, התקבלה על ידי הכול כמובנת מאליה. בעיקר אחיו של בדר, לא רק שלא העריכו את גריבותה ולא הצטרפו לחלוק עמה את המאמץ המשותף, אלא אף באו בטענות. "אני ממשיכה להתרוצץ... ביקשתי מחיים (האח של בדר) שיעזור לי והוא אמר שאין לו זמן... נוכחתי כמה אני קיימת בשבילם רק

א מחארת אותו לא רק כ'עייף', כינייהן נפילות, שברים של גפיים, דלקות חניכיים, התקפות מרה, אם העבודה המתישה עד כלות, ומחלותיה, היא דרך המילוט של ? אמנם לפי היומן, היא עושה כל זמנסכות לעיל, רק שבות ומסבכות זמובילות בסופו של דבר לשבור החופש. להלן נתעכב קמעה על

דורה: "שוב חלמתי חלום, כמעט ורה, יש להניח כי בברחה זו אל מוצאת דורה ניחומים ממצוקות גוע, וגם אם חלומותיה מפתחים פגועה, כואבת וללא פתרון: כך יו יורק; כך הטילול שלה עם אמה ז עם גבר זו, חטר פנים ומזוודה, דורה לעולם אינה יודעת שמחה ז לרגע בזרועות בעלה מתמוגגת עם אורח, משאיר אותה כועסת

ה, שבעיניה הם מוזרים וחידתיים (, ובעיקר אלה האלימים כל-כך:

מבחינה בריאותית לא בסדר... ושוב יפולים... ואני אמרתי לו בנימוס תודה ו, ושזה לא יעזור כלום כי אני הולכת לא טוב... בבוקר לא יכולתי לקום הלכתי לשכב, וחזרתי לעבודה אחרי (7.1.33); "כמעט כל הלילה לא ישנתי... זי לטיפול" (3.10.35); "אין אצלי כל מכה הגונה" (24.2.35); "יש לי נולת ברדת שעושים הבחורים. אני כנראה יש לי כאב שיניים נורא שאני ממש ה יהיה הסוף עם כל המחלות שלי? וראו בנידון הדיווחים של ברויאר (, המצויה, לפיהם, כהפרעה נפשית ים של מחלות גופניות. ו' פרויד, " אוס, צפת, 2004.

30. 23.12.35; 2.2.36; 8.1.33; 28.3.33; 30.4.36.
 31. "בסוכנות אומרים שהמצב קשה מאוד ליהודים [בגרמניה]... מי יודע אם לא תתפרץ מלחמה עולמית. בכל מקום אי שקט" (23.3.33); "אתמול שוב הייתה שיחה קשה מאוד וכואבת... ליהודים בגרמניה יש צרות עם העלייה של היטלר לשלטון, והמצב בעולם לא ברור" (16.6.33); לשני כלבים בקיבוץ קראו 'גרינג' ו'היטלר' (2.7.33).
 32. אמה של דורה עלתה ב-15.5.33 מלידא, או פולין; הוריו של בדר - ארבעה חודשים מאוחר יותר, 12.9.33, עלו מקלן, גרמניה. ראו גם "דורה בדר: פרקי חיים פרקי קיבוץ".

לסידורים... ועוד מְפָרִים אלי שזה מהחובה המשפחתית שלי"; "נמאס לי להיות תמיד המשרתת של כולם"; "זה לא יפה מצד המשפחה (של בדר) לגצל רק אותי", "איך אפשר להשאיר הכול עלי, ואחרי כן להגיד שאין על מי לסמוך? הכול רותח ורועד אצלי".³³

עם כל התלונות וההאשמות ההדדיות, המשיכה דורה לטפל בהוריו הוקנים של בדר, כמו באמה שלה: ביקרה אותם בעפולה בכל יום שישי וערב חג, הביאה עופות וירקות מהקיבוץ, וכשנפלו למשכב סערה אותם בחוליים, אלא שהפיצוי הממשי שנסיעות-בריחות אלה העניקו לה, הייתה ההודמנות ללכת לקולנוע ולתיאטרון. דורה הקפידה בבואה העירה, לראות סרט או הצגה, והיא עשתה זאת בעקביות ובהתמדה. יותר מזה: דורה הקפידה לציין ביומן, כל סרט או הצגה שראתה, בהוסיפה שורה או שתיים של התרשמות או ביקורת. נראה שהיסחפותה מן המציאות היומיומית אל המציאות הפיקטיבית האמנותית, הייתה טוטאלית, ואין ספק שבשבילה החוויה הקולנועית או התיאטרלית הייתה בבחינת טיפול תיראפויטי מרגיע ומעודד. עניין זה בא לידי ביטוי בדיווחים שלה ביומן, כאשר כל דיווח על אודות סרט או הצגה, מפתיע בנימת העליונות והשוככות שבו, ובלט כליכך בשנותו על רקע הרכרוך התמידי של אכזבות וקובלנות.³⁴

לשבור את הכלים

בסיפורי העם למדנו שהתבגרותה של האישה היא פאסיבית, כתבה סימון דהר בבואר, וכניגוד לצעירי-המתבגר הממהר לפרוץ החוצה, סקן והרפתקן ללמוד את העולם, לעזור לחֶבְרָה ולממש את עצמו (הורג דרקון, נאבק עם ענקים וכדומה) – הצעירה, כמו 'היפהפיה הנרדמת', כלואה במגדל או בגן זנוח, כשעניינה האחד הוא לחכות לגואלה הנסיך שיעורר אותה אל בשלותה כאישה וכרעה.³⁵ קביעה זו משל דה-בבואר מעטיקה את חוקרות הספרות הבודקות את טיבו של 'רומן ההתבגרות' הנשי במאה ה-19 (בהשוואה וכניגוד לרומן

33. ראו יומן: 5.10.33, 15.10.33; דורה מסבירה כי משפחת ברר מתנשאת עליה ומנצלת אותה בשל מוצאה ממזרח אירופה, הנתפס על ידי יהודי המערב כנחות ('אוסט יודן'): "המשפחה של חיים ומניו חושבים שהם כולם יותר אינטליגנטים ממי שבא מפולניה או מרוסיה. זה מעליב אותי מאוד. גם במשפחה שלהם לא כולם למדנים ויודעים מה זה תרבות" (6.11.33).

34. להלן מבחר ההצגות והסרטים שעליו מדווחת דורה ביומנה, בשנים 34-35; ההצגות כמו: 'היהודי זיס', אופרה בגרוש, יום שישי הקצר, פופ' מנחיים, החולה המדומה; סרטים כמו: מטה הארץ, תדרך לחיים.

35. Marianne Hirsch, "Spiritual Bildung: The Beautiful Soul as Paradigm", *The Voyage In, Fictions of Female Development*, E. Abel, M. Hirsch, E. Langland (eds.), Hanover and London, 1983, pp. 23-24.

ההתבגרות הגברי), והתפתחותה הרומנטית כהתעוררות אל המס' הרומטי של בעל וילז מודעותה את המציא האינטלקטואלית של המתח שבין הפנים והשם הקודרים של הגב' האישה);³⁷ מתח שמצו אם מוות 'סימבולי' שנישואין שחוקים, ואם ונפלטת החוצה אל מצאם היא גשורת למרו מתדרדרת, זועמת ומר פנינו לדיון ספרות הפסיכולוגיסטית של זה, מתברר כחיבור הנ שבין 'החוק' ו'הפנים' שמלכתחילה אין בו ההתבגרות הנשי, זהו קשה, שעמום וחוסר "כבר יומיים אני עובד הייתי רוצה לסדר את ב-4.30 בבוקר. בצהר בשביל לאכול קצת ו' שוב הולכים להתרחץ (8.7.33); "בחוק יורד

36. ראו גם: 49-68.

Writers and the

nt, N.Y., 1993.

37. מ' הירש, הערה,

אליז' לגבי המחו

אנטיגונה (Laws

Outer Laws) ש

38. כאמור, העלילה

מלנכוליה, שעמו

מצעידה את הצו

כישלונות והישגי

על עצמו, ומחמי

ההתבגרות הגברי), בהדגישן ש'רומן ההתבגרות הנשי' אינו מספר את התפתחותה הרוחנית של האישה כהתעוררות אל העולם ללמדו ולנכסו, אלא כהתעוררות אל המסע שבפנים: פנימה אל חייה הסגורים במרחב הביתי-הרוטיני של כעל וילדים, ופנימה אל הפער שבין מודעותה את עצמה לבין מודעותה את המציאות הסובבת.³⁶ במילים אחרות, התפתחותה הרוחנית האינטלקטואלית של האישה (על פי הרומן של המאה ה-19), עומדת בסימן המתח שבין הפנים והחוץ, וליתר דיוק – בין הציוויים התכתיים הסכיבתיים (שהם הקודים של הגבר) לבין הציוויים הפנימיים (שהם הערכים והאמיתות של האישה);³⁷ מתח שמצביע על מסלול חיים ידוע מראש של אובדן (ואפילו מוות): אם מוות 'סימבולי' של אישה-כנועה הכולאת עצמה במסגרות שמרניות של חיי נישואין שוחקים, ואם מוות 'קיומי' של אישה-מורדת היוצאת נגד מסגרות אלה, ונפלטת החוצה אל מצבים חברתיים-כלכליים שאינה שורדת אותם. דרך אגב, גם אם היא נשארת למרוד בפנים, בחוץ המסגרות השמרניות לעיל, גם כך, היא מתדרדרת, וזעמת ומתוסכלת, אלי אובדן.³⁸

פנינו לדיון ספרותי זה, בניסיון לזהות את דרך כתיבתה היומנית-הפסיכולוגיסטית של דורה בדר במסגרת מאפייני הכתיבה הנשית. ואכן, יומנה זה, מתברר כחיבור המתפתח על דרך של 'המסע שבפנים', כשהוא מתמרח בפער שבין ה'חוץ' וה'פנים'. שהרי אם לעקוב אחר סיפור חייה המצטייר כאן, נראה שמלכתחילה אין בו כדי להבטיח סיפור אקטיבי הפורץ קדימה, אלא כמו ברומן ההתבגרות הנשי, זהו סיפור מלנכולי שכולו יום-יום החוזר על עצמו בעבודה קשה, שעמום וחוסר ישע. וכך מתארת דורה, פעם אחר פעם, את תמונת חייה: "כבר יומיים אני עובדת בלי הפסקה, כי אולי יהיו לי שלושה ימים של חופש... הייתי רוצה לסדר את החדר... אבל אין לי אפשרות... היום הוא ארוך. מתחילים ב-4.30 בבוקר. בצהרים לא מספיקים לנוח. את השעה וחצי של ההפסקה צריך בשביל לאכול קצת ולהתרחץ... חוזרים לעבודה וגומרים ב-6.30. ויותר מאוחר שוב הולכים להתרחץ וכבר מצלצלים לאכול ארוחת ערב... אני כל-כך עייפה" (8.7.33); "בחוף יורד כל הזמן גשם. עבדתי ברפת ומחר אלך כמו תמיד לזקנים

36. ראו גם: Susan J. Rosowski, "The Novel of Awakening", Ibid., pp. 49-68; Susan Fraiman, *Unbecoming Women, British Women Writers and the Novel of Development*, N.Y., 1993.

37. מ' הירש, הערה, שם (35), עמ' 24-26; הירש מתבססת על הערותיה של ג'ורג' אליוט לגבי המחזה אנטיגונה לטופוקלס, שם קריאון מכנה את ציווייה הפנימיים של אנטיגונה (Inner Imperative Laws) – "חוק האישה", בניגוד לחוק המקובל (Outer Laws) של הגבר.

38. כאמור, העלילה ברומן ההתבגרות הנשי היא עלילה של הידרדרות, הנסוגה אל מלנכוליה, שעמום, געגועים והיות. כך שבעוד העלילה ברומן ההתבגרות הגברי, מצעידה את הצעיר על דרך הסיפור הליניארי הסוחף קדימה אל מאבקים של כישלונות והישגים, העלילה ברומן הנשי מתנהלת על דרך הסיפור המעגלי התווך על עצמו, ומתמידה את הגיבורה באי-המשכיות, השתברות, זרות וכישול עצמי.

פחתית שלי"; "נמאס לי להיות זמשתה (של בדר) לנצל רק להגיד שאין על מי לסמוך?

דורה לטפל בהוריו הזקנים של ל יום שישי וערב חג, הביאה אותם בחוליים. אלא שהפיצוי זה ההודמנות ללכת לקולנוע רט או הצגה, והיא עשתה זאת ציין ביומן, כל סרט או הצגה או ביקורת. נראה שהיסחפותה האמנותית, הייתה טוטאלית, וטורלית הייתה בבחינת טיפול בדיווחים שלה ביומן, כאשר מת העליזות והשוככות שבו, של אכזבות וקובלנות.³⁴

א פאסיבית, כתבה סימון דה-זרז, סקרן והרפתקן ללמוד זורג דרקון, נאבק עם ענקים כלואה במגדל או בגן זנות, רר אותה אל בשלותה כאישה חוקרות הספרות הבודקות את 1 (בהשוואה ובניגוד לרומן

כי משפחה בדר מתנשאת עליה נפס על ידי יהודי המערב כנחות אם שהם כולם יותר אינטליגנטים מאור. גם במשפחה שלהם לא

ה' כיומנה, בשנים 34-35; הצגות מ' מנהלים, החולה המדומה; סרטים

Marianne Hirsch, "Spiritual The Voyage In, Fictions of I Langland (e

אחרי העבודה, לסדר את השבת. ככה זה יום אתו יום עובר, ואין שום חדש ואין שום עניין. אין חיים ואין שמחה. יש רק עבודה ועבודה בלי סיפוק" (20.12.34). דורה כאמור חשה עצמה אומללה במעין פאסיביות משחוקת, שלא רק חוסמת בעדה מלנתן את המציאות הרוטינית, אלא סוחפת אותה אל שקיעה שאין ממנה חזרה. על כך היא זועמת ומאיימת, וכמו הגיבורה-המורדת ברומן, היא גם יוצאת-נגד, אבל איש אינו מתייחס אליה ("אומרים לי: את מי זה בכלל מעניין מה את חושבת") לרבות בעלה, שפונה מדי פעם להרגיעה, כמו הייתה ילדה סוררת בטענתו כי הגיע הזמן שתתכבד ("למה הוא מתייחס אלי כמו אל ילדה עם קפריזות ולא לוקח את מה שנאמר בכל הרצינות", כלומר, דורה, הנחפסת בעיני עצמה כאישה שאפתנית וסקרנית, שמגעוריה חתרה ללמוד, להרחיב דעת ולממש את עצמה בנוכחות עצמאית ותורמת³⁹ - מתקבלת בביתה, בתברה הקיבוצית, כאישה בעייתית שאינה מצליחה להשתלב בייחוד הקיבוצי, ומהווה מטרה בהתנהגותה החריגה והקנטרנית.

ואכן מדי פעם מביעה דורה כמיהה 'עמומה' לעזוב את הקיבוץ, או לפחות לקבל פסק זמן כדי לבדוק את עצמה מחוץ לחיים הקיבוציים. מאידך, כמיהה זו מותנית במצבי רוחה: בזעמה - היא החלטית ובוטחת לארוז מוודה ולעזוב, ובהירגעה - היא מודה על חוסר נחישותה לבצע אקט זה, ומנותרת: "סיפרתי לחיים על מחשבותי להודיע בקיבוץ על עזיבתי, והוא ממש ביקש ממני לא לעשות את הצעד הזה ולחכות [לבדר]... ובכן מה באמת לעשות? אני כבר יודעת שלא יעזור לי כלום, ואני אחכה, ושוב אכנע כמו תמיד" (15.5.33). כשנה וחצי מיטלטלת דורה בין התנערות לשקיעה, בין זקיפות קומתה לויתור: "יש לי שוב הרבה מחשבות על חופש, ואני רוצה לנסוע קודם כל לחפש לי עבודה" (29.8.33); "דנים כל הזמן על כל מיני חופש שהחברים מבקשים... מתי כבר יגיע תורי? אני מרגישה פה לא טוב" (23.9.33); "אולי נכון שאני אעזוב את הכול... אני עוד צעירה" (15.10.33); "אני עוד יכולה להיות צעירה ולצחוק ולרקוד ולהיות מלובש יפה" (26.4.34); "לפי שעה אני בפרשת דרכים... ואינני יודעת איך אני אחליט... אני מזדקנת וקשה יהיה למצוא לי עבודה בחוץ" (12.5.34). ובינתיים, בדר חוזר מחוץ לארץ אך לא פוסק מנסיעותיו בארץ, ולעתים אף לא חוזר לשבת; ובין ועידה לוועידה של מוסדות הקיבוץ הארצי, הוא נבחר לתפקידים נוספים, עורך את העיתון הפנימי של מזרע, כותב מאמרים לעיתונות, מחבר ומביים מחזה לתניגות ראשון במאי, אך מסרב להקשיב לדורה ול'פנטזיות' החופש שלה, ודוחה מכל וכל את תלונותיה על הקיבוץ.⁴⁰

39. דורה מרבה לקרוא וגם מדווחת על הספרים שהיא קוראת: "גם מנדל וגם תמר רחוקים ממני... יותר טוב אקרא בספר. בזמן האחרון קראתי הרבה מאוד ואשתדל לקרוא יותר. בין כך אני לא יכולה לישון" (5.1.33). "אני מתחילה שוב לקרוא את קרל מרקס. אולי עכשיו שאני חיה בקבוצה אבין את הספר אחרת" (7.1.33). דורה גם מצטרפת לחוגים ללימוד שפות, ולומדת אנגלית וערבית.

40. "בדר עוזר [לחיים ואנקה לבקש חופש]... אבל כשאני מדברת על חופש הוא

ככל שהעלבון נ
דורה בבוקר ה-29
של בדר המצוי ב
מהקיבוץ ואני עוד
כסף ובלי מקום ב
ואכן דורה, כמו
לממש את הציווי
של החוקה הקיבו
שערעורה על הק
המטאפורית או ה
החיים שעליהם כו
או להסביר ביומנו
הוא כה שערורי
הקיבוצית ולשמו
לפגוע בבת תמר,
המצטרף מקטעים
ואיגה שולחת לו;
ביניהם; וכמוכן ז
כל המעיין בכר
זוגיותם כמשפחה
תפקיד עסקני זה,
הקיבוץ. וכך הי
א. העזריותיו הו
בנסיעותיו בארץ:
ביומן... מאותו זנ
מניו מחוץ לארץ,
גם כשבדר עובר
משפחה, ולחיות
היא המְתַנָּה תמי
ממערכות יחסים
ממקמים את דור
למניו... שהחלטו
זה לא להיות... ז
כמו אישה שגרה

מתרגו, ולא י
"אתמול ריבו
ודורש ממני
כמה שבקיבו

ככל שהעלבון מכביד, ותסכולי הנפש מטרידים את לילותיה הבודדים, קמה דורה בבוקר ה-29 במאי 1934, וללא הסכמת המזכירות בקיבוץ, וללא ידיעתו של בדר המצוי בדרכים, היא עוזבת את מזרע: "מהיום אני בנסיעות. נסעתי מהקיבוץ ואני עוד לא יודעת על כמה זמן. בכל אופן זה קשה במצבי זה, בלי כסף ובלי מקום בטוח להיות".

ואכן דורה, כמו הגיבורה המורדת ב'דומן' ההתבגרות הנשי, יוצאת החוצה לממש את הציוניים הפנימיים שלה, כשהיא קוראת תיגר על הקודים התברתיים של החוקה הקיבוצית הגברית. עם זאת, שלא כמו הגיבורה, היודעת מראש שערעורה על הקוד התברתי הגברי הוא גם ערעורה ואובדנה שלה (ברמה המטאפורית או הקיומית) – דורה מאמינה שעזיבתה את הקיבוץ היא מימוש התיים שעליהם כה הרבתה לחלום. והא ראייה: אין היא מוצאת לנכון להצטרף או להסביר ביומנה החלטה זו, וגם אין היא מעלה בדעתה אפשרות, שמעשה זה הוא כה שערורייתי שיש בו כדי להסב אינדיבידואליות לקבוצת מזרע, לתנועה הקיבוצית ולשמו הטוב של בדר (שלא לדבר על חרושת דברי הרכיל שעשויים לפגוע בבת תמר, שכמו ננטשה על ידי אמה). להפך, דורה יוצאת ב'כתב אשמה' המצטרף מקטעים פזורים ביומנה, ובהם: מכתבים זועמים שהיא כותבת לבדר ואינה שולחת לו; המשך שיחות מדומיינות עם, בעקבות חילופי דברים קשים ביניהם; וכמובן הרהורים וביירוטים בינה לביתה.

כל המעיין בכתבי אשמה אלה, מבחין שאת כישלון חייה המיוסרים, לרבות זוגיותם כמשפחה, היא תולה שוב ושוב בכך שבדר הוא איש ציבור. כלומר, תפקיד עסקני זה, ובעיקר כפי שבדר ביצע אותו, הוא שמכריח אותה ממנו ומן הקיבוץ. וכך היא מגמקת זאת בהדגישה שלוש סיבות מכריעות בנידון: א. העדרויותי המתמשכות אינן מתרחשות רק בנסיעותי לחוץ לארץ אלא גם בנסיעותי בארץ: "מחר שנה שהתחלתי לרשום את הרגשות והמחשבות שלי ביומן... מאותו זמן עד עכשיו לא השתנה הרבה. אז היכיתי כל הזמן לשוכו של מניו מחוץ לארץ, וכעת אני מחכה לשוכו בנסיעותי בארץ" (31.12.33). כלומר, גם כשבדר עובד ופועל בארץ, אין הוא משתדל להיות איש משפחה, לבנות משפחה, ולחיות יחד כמשפחה; השותפות המשפתתית היחידה שהוא מציע לה, היא המְתָנָה תמידית; ב. למוחר לציין כי 'שותפות' חד צדדית זו, נובעת ממערכות יחסים נוספות שהיי העסקן שמתוץ לבית מומנים לבדר, וממילא ממקמים את דורה, לא עוד כאישה לצדו אלא כמטפלת לעת מצוא: "כתבתי למניו... שהחלטתי שאולי אני עוזבת לגמרי... ורוצה להתגרש, כי התפקיד שלי זה לא להיות... האחות הרתמנייה שלו... ושיש לו ידידה, ואני רק צריכה להיות כמו אישה שגרה בנמל ומתכה למלח שלה שיבוא הביתה לנחת" (15.7.34). לפי

מתרגו, ולא יכול להבין כמה אני סובלת מכל האנשים... שכאן חיים" (12.5.34); "אתמול דיברתי שוב עם מניו על החופש. קשה לדבר איתו. הוא לא מתייחס אלי... ודורש ממני להיות סבלנית ולחכות" (13.5); "מרגיז אותי בכל פעם שמניו מדבר כמה שבקיבוץ הכל טוב ויפה ורק אצלי הכל לא בסדר" (27.5).

ום עובר, ואין שום חדש ואין דורה בלי סיפוק" (20.12.34). ות משתקת, שלא רק חוסמת אותה אל שקיעה שאין ממנה ידה המורדת ברומן, היא גם לי: את מי זה בכלל מעניין להרגיעה, כמו הייתה ילדה מתייחס אלי כמו אל ילדה עם ז", (21.5.34). כלומר, דורה, ש, שמנעוריה חתרה ללמוד, תורמת³⁹ – מתקבלת בביתה, ה להשתלב ב'חד' הקיבוצי,

עזוב את הקיבוץ, או לפחות הקיבוציים. מאידך, כמיהה זו וטחת לארוז מזוודה ולעזוב, אקט זה, ומוותרת: "סיפורתי והוא ממש ביקש ממני לא אמת לעשות? אני כבר יודעת זמיד" (15.5.33). כשנה וחצי קומתה לוותר: "יש לי שוב נדם כל לחפש לי עבודה" וים מבקשים... מתי כבר יגיע נכון שאני אעזוב את הכול... היות צעירה ולצחוק ולרקוד בפרשת דרכים... ואינני יודעת לי עבודה בחוץ" (12.5.34). יעותי בארץ, ולעתים אף לא הקיבוץ הארצי, הוא נבחר יע, כותב מאמרים לעיתונות, ב להקשיב לדורה ול'פנטזיות' וקיבוץ.⁴⁰

יא קוראת: "גם מנדל וגם תמר וון קראתי הרבה מאוד ואשתדל...". "אני מתחילה שוב לקרוא את את הספר אחרת" (7.1.33). דורה ית וערבית, כשאני מדברת על חופש הוא

מכתב זה ניתן להבין שדורה ממשמעת עכשיו את חיי נישואיה לברר כקסדר של שירותים חפוזים העונים על צרכיו כגבר-נוסע, ולכך אינה מוכנה עוד; ג. מזעזע מקומה של דורה בחיי בדר כאיש ציבור, בא לידי כישוי גם באי-דאגתו לה: "אמרתי שאני מאשימה אותו שהוא תמיד רק דואג לאחרים, ולמשפחה, ולעניינים של הקיבוץ הארצי, ורק אני אחרונה בתור, אם הוא בכלל זוכר שצריך גם קצת להתייחס לעניינים שלי" (8.10.34). ההכרה שהיא ה"אחרונה בתור" מקוממת את דורה אם על דרך של התפרצויות זעם ואם על דרך של אירוניה עצמית, כשהיא חוזרת ומדגישה את היותה "פועלת לא חשובה" במעמד "החשובים" של בדר. מאיך, תפיסת עצמה כ"אחרונה בתור" מעוררת אותה לשאול את השאלות העקרוניות לגבי עצמה ולגבי הגדרות תפקידה כאישה, כאם, כבת זוג וכחברת קיבוץ; שאלות שהזניקו אותה אל החלטתה לעזוב ויהי מה.⁴¹ במשך למעלה משלושה חודשים היה דורה מחוץ לקיבוץ (סוף מאי - ראשית ספטמבר), מתגוררת אצל אמה בזיפה או אצל ידידים בירושלים, ולא בוחלת בשום עבודת כפיים (כ-17.6 היא מדווחת ביומן כי הרוויחה 30 גרוש עבור טיפול בילד חולה ו-20 גרוש עבור ניקוי בית וכביסה). אלא שבדר לא מניח לה. נראה שרק עכשיו הוא מבין עד כמה הייתה זקוקה להוכיח את עצמה, וממילא עד כמה נזקקה לעידוד ולהכרה. ואכן החיים בעיר הסבירו לה פנים, ובכל עבודה בה שלחה ידה ידעו להחמיא לכישוריה: אם כאשר מקצוע בתחום הטיפול הרפואי, ולמרבית ההפתעה - גם כבעלת תושייה בתחום הביצוע הניהולי. בדר, שהופתע גם הוא, מיהר ליוזם תכניות עקיפות וישירות, כדי לגייס את כישוריה אלה גם לשירות הקיבוץ (בכך לשמור עמה על קשר נמשך ויציב, ובדיעבד לגשר ולפייס בינה ובין המוכירות והחברים). והנה כאשר חבר בשם בוז'ו הוביל לניתוח אולקוס, מוכירות הקיבוץ פונה לדורה להסדיר את הניתוח ב'הדסה', לעמוד בקשר עם הרופאים המנתחים (בראשם ד"ר מרכוס), ולסעוד אותו אחר הניתוח (כעבור תשלום). הניתוח היה קשה, ודורה סעדה את בוז'ו, יומם ולילה. הרופאים והאחיות לא פסקו מלהלל ולשבח אותה, והיא כותבת בהתרגשות: "אורמים לי כאן כל הרופאים - קומפלימנטים", "אמרו לי שרואים שאני למדתי מדיצינה וחסר לי רק הדוקטורט", "ותיכף קיבלו אותי עוד יותר יפה ואומרים שאני אחות טיפוסית... ושאני צעירה ויפה... ואי-אפשר להגיד שאני כבר אמא לילדה... וזה מאוד משמח לי בלב" (4.8.34)). שבוע לאחר מכן ניגש אליה חולה-שכן בחדר, והגיש לה קופסת שוקולד, בתורה על הטיפול שנתנה לו דרך

41. דורה נקלעת בין כעס לכעס: כעס שבדר אינו דואג לה, אבל גם כעס שהוא מתערב כפטרון לקדם את 'בקשותיה' למוכירות, ללא ידיעתה: "כמה שאני נרגזת... למה מניו... הלך אתמול בלילה לברר את ענייני במוכירות, כי הוא יודע שהם יעשו הכל בשבילי - בגללו. אני חברה בקיבוץ, ויש לי אותה הרשות לבקש חופש כמו שיש לחברים אחרים... אני לא מסכימה לשום פרוטקציוניזם... בגלל בדר ולא בגללי" (27.5.34). הפטרונזיזם של בדר עליה, כמו מוחקת שוב ושוב את זהירותיה וזכויותיה כחברת קיבוץ בפני עצמה.

אגב ו"הבריאה" גם אוח ועל יום "נעים מאוד", 8 האחיות והחולים, להמש והחלים, הזמנה לאכול לבקר, פנו הרופאים לשונו (20.8).

ייתכן שדורה הייתה מו הביתה ("אמרתי לו שהו ואז מחליטים בקיבוץ לו קלה: להחזיר 'חבר' שנ כאילו תפקדה כשליחה מדווחת סקרנית ונלהבר סודית זו, ניתן רק להבין איתו את שיבתו לארץ, ד הפשיסטית' שם, ועולה דורה חוזרת מאיטליה "ציווייה הפנימיים" ולהו בכוחה למלא תפקידים עצמה. מהפך פרסונלי זו וכל. הוא מתעקש שעז ומתלבטת: "אינני יודע בעבודה בחוץ... יש שו כאילו זה מובן מאליו ש מייד לקיבוץ ואליר" (34). בינתיים לקיבוץ, ומתקב לשבצה בעבודה (ביניה המסרבים להחזיר אותה לה מקום בקיבוץ אך ור יכולתו, גם כשהיא, פגוע

42. על פי יומנה של דו (1937), אין היא פוגט לבעליהן-השליחים (נ בגפן - לא היה מקו (לטפל באחיה החולו על אחת החברות שו 43. אין רשות לדבר על ז התוצפה להיות כאן שנותנת לי פרוטקציו

אגב ו"הבריאה" גם אותו (ושוב קורנת דורה כציינה כיומן על "שמחה בלב", ועל יום "נעים מאוד", 7.8). נעימות גדולה הסבה לה גם בקשתם של הרופאים, האחיות והחולים, להמשיך לעבוד אצלם (8.8), ובימים הבאים, כשכוחו הלך והחלים, הומגה לאכול בחדר-האחיות כאילו הייתה אחת משלחן, וכשבדר בא לבקר, פנו הרופאים לשכנע אותו שעל דורה לעסוק במקצוע שהיא כה מיטיבה בו (20.8).

ייתכן שדורה הייתה ממשיכה לעבוד בבית החולים, חרף לחציו של בדר לחזור הביתה ("אמרחי לו שהתלחתי שיהיה לי חופש בלתי מוגבל ואני לא מוותרת"), ואז מחליטים בקיבוץ לשלוח אותה לטריאסט לשלושה שבועות⁴² למשימה לא קלה: להתזיר 'חבר' שסרה ונשלה לחוץ לארץ. דורה ביצעה זאת במיומנות, כאילו תפקדה כשליחה מימים ימימה. אמנם היומן הופך ליומן מסע, והיא מדווחת סקרנית ונלהבת על מקומות ואירועים בדרך; מאידך, לגבי שליחות סודית זו, ניתן רק להבין שבמפגש עם החבר'ה היא מצליחה לדובב אותו, מארגנת איתו את שיבתו לארץ, דואגת לכספים, נוסעת לרומא, לא מוותרת על 'התערוכה הפשיסטית' שם, ועולה שוב על האנייה.

דורה חוזרת מאיטליה כמו הייתה אישה אחרת: אישה שהצליחה לממש את "ציווייה הפנימיים" ולהמחיש בפני כל כי מאבקה להכרה לא היו בכדי, כי יש בכוחה למלא תפקידים מורכבים, וכי יש היודעים להעריכה ולכבדה בזכות עצמה. מהפך פרסונלי זה מעורר אותה להמשיך בדרכה זו, אבל בדר מתנגד מכל וכל. הוא מתעקש שעליה לחזור לקיבוץ, ושוב היא נשארת לבדה, נבוכה ומחלכטת: "אינני יודעת... להישאר או לנסוע. הייתי יכולה להסתדר טוב בעבודה בחוץ... ויש שוב הצעות לעבודה בבית חולים, אבל מניו... משתמט... כאילו זה מובן מאליו שאחרי שהוא סידר לי נסיעה כזאת [לאיטליה] אני שבה מייד לקיבוץ ואליו" (12.9.34). דורה מתקשה להחליט, ובאין הכרעה, היא חוזרת בינתיים לקיבוץ, ומתקבלת ברגשות מנוגדים: יש השמחים לשיבתה ומזדרזים לשבצה בעבודה (ביניהם העובדים ברפת שהיא כה חסרה להם), אבל יש המסרבים להחזיר אותה לסידור עבודה בטענה שאין היא חברה עוד, ולא מגיע לה מקום בקיבוץ אך ורק בגלל בדר.⁴³ בדר יוצא הפעם להגן ולתמוך בה ככל יכולתו, גם כשהיא, פגועה מתמיד, מגישה בקשה לחופש לשנה: "אני לא רוצה

חיי נישואיה לברר כהסדר של כך אינה מוכנה עוד; ג. מעורר די ביטוי גם באי-דאגתו לה: דואג לאחרים, ולמשפחה, יר, אם הוא בכלל זוכר שצריך כרה שהיא ה"אחרונה בתור" עם ואם על דרך של אירוניה פועלת לא חשובה" במעמד אחרונה בתור" מעוררת אותה הגדרות תפקידה כאישה, כאם, ול החלטתה לעזוב ויהי מה.⁴¹ י לקיבוץ (סוף מאי - ראשית דידיים בירושלים, ולא בוחלת כי הרוויחה 30 גרוש עבור טה). אלא שבדר לא מניח לה. ה להוכיח את עצמה, וממילא הסבירו לה פנים, ובכל עבודה אשת מקצוע בתחום הטיפול בתחום הביצוע הניהולי. בדר, שירות, כדי לגייס את כישוריה ור נמשך ויציב, וכדיעבד לגשר אשר זכור בשם כוז'ו הובהל להסדיר את הניתוח ב'הדסה', יר מרכוס), ולסעוד אותו אחר ז סעדה את כוז'ו, יומם ולילה. תה, והיא כותבת בהתרגשות: "אמרו לי שרואים שאני למדתי ' אחי עוד יותר יפה ואומרים 'אפשר להגיד שאני כבר אמא שבוע לאחר מכן ניגש אליה דה על הטיפול שנתנה לו דרך

42. על פי יומנה של דורה, בשליחות זו, וכן בשליחותה לגרמניה עם בדר (1936-1937), אין היא פוגשת נשים-שליחות מהתנועה הקיבוצית. נשים היו רק מתלוות לבעליהן-השליחים (כמו פגישתה עם מאיר יערי ואשתו בפראג), אבל לשלוח נשים בגפן - לא היה מקובל. כך ששליחתה לאיטליה, וכן שליחתה קודם לכן לסוריה (לטפל באחיה החולה - ישקה, יוני 34), הייתה תופעה יוצאת דופן.

43. על אחת החברות שהתנגדה לקבלתה, כותבת דורה: "פתאום היא התפרצה, שלי אין רשות לדבר על הקיבוץ, כי אני כבר לא חברה, והיא לא מבינה מאיפה יש לי החוצפה להיות כאן בכלל, ועוד כל מיני גידופים עלי ועל בדר ועל המזכירות שנותנת לי פרוטקציות על חשבון כל החברים שכל הזמן נשארים בבית" (20.9.34).

וג לה, אבל גם כעס שהוא מתערב ייעתה: "כמה שאני נרגזת... למה ירות, כי הוא יודע שהם יעשו הכל זה הרשות לבקש חופש כמו שיש ציוניזם... בגלל בדר ולא בגללי" מוחקת שוב ושוב את זהויותיה

לבקש הרבה, רק שיתנו לי שנה אחת להיות חופשייה, והפעם אם לא יסכימו... אודיע שאני עוזבת... ואני עוד יכולה להמשיך ללמוד ולהתקדם, ולא רק לרשום כל לילה את הכאב הנפשי שלי" (24.11.34).

אלא שגם הפעם דורה משתהה ונשארת, אם כי שנתיים אלה (מסוף 34 ועד סוף 36) זימנו מצבים לא צפויים שאפשרו לה, אפילו באופן רשמי, לשהות תקופות ארוכות מחוץ לקיבוץ, ושוב לזקוף את קומתה כמקודם.⁴⁴ כך קרה בינואר 1935, כאשר בשל מחלתו של בדר, היא מצטרפת אליו לחודש ימים לבית מרפא בטבריה, ומקבלת טיפולים גם תחלייה שלה; באפריל 1935, התגלה אצל אמה גידול בעין, ודורה מלווה אותה כבת וכמטפלת במשך חודשים: תחילה עם הניתוח הקשה בבית החולים בירושלים (אצל ד"ר טיכו), ולאחר מכן בבית הבראה במוצא, בבדיקות חוזרות ונשנות בין חיפה וירושלים, ובהשגחה מתמדת על אִם קשישה שחייבת לחזור ולהתנהל בעין אחת. דרך אגב, דורה לקחה על עצמה, בירושלים, טיפול בחולים קשים נוספים, כדי לפרנס אותה ואח אמה. ביולי 1935 בדר נסע שוב לאירופה, הוא אמנם הרבה לשלוח מכתבים ומתנות, והבטיח לחזור בהקדם, אבל ככל ששיבתו הלכה ונדחתה, ו"בחורים" בקיבוץ "ניסו ללכת" איתה "שלוכי ורוע, שואלים מה קורה עם מניד", היא הניפה שוב את נס המרד, והפסיקה לענות על מכתביו: "אני עייפה ונוגזת כל-כך על מניו... הייתי רוצה לברוח לאיזה מקום ולא לקום" (28.12.35). שתיקחה של דורה עוררה את דאגתו של בדר. הוא טילפן אליה מחוץ לארץ, שלח טלגרמות, וביקש מחברים בעלי סמכות לפייס אותה ולהסביר לה את חשיבות שליחותו (ביניהם המנהיג מאיר יערי). דורה לא נענתה: "הוא (יערי) אמר לי לעזוב את השטויות ולהיות קצת יותר רצינית, ולחשוב על הקשיים שיש בעבודה שלו. לא יכולתי להחזיק את עצמי ואמרתי לו שזה לא ענייני... מה הוא רוצה שבדר יהיה כל הזמן בחוץ, והוא [יערי] יגיד לי איך אני צריכה להתנהג" (31.12.35).

בדר חזר לארץ בינואר 1936, וכבר באוגוסט, בקיץ הנורא של פרוץ המרד הערבי (1936-1939), הוא התבקש לצאת שוב לשליחות, כאשר היישוב היהודי מצא עצמו מותקף קשות ברכוש ובנפש על ידי כנופיות ערבים (גם מורע, כמו כל הקיבוצים באזור, הייתה קרבן לשרפות ולאבדות). והנה, עוד לפני נסיעה זו, החל בדר משתף את דורה בנושאי שליחותו: העברת כספים לארץ (ממקורות יהודיים של חברות תעשייתיות ובעלי הון פרטיים באירופה), בהסבירו לגורמים המוסמכים ('המשביר המרכזי') כי בהיותו בחוץ לארץ, רק היא יכולה לבצע

44. כאן יש להדגיש כי עם חזרתה של דורה למסגרות הקבועות של הקיבוץ, החברים והעבודה, כאילו מאומה לא השתנה, והיא שבה לחיות אותו מסלול ממנו ברחה: העדרויותיו הארוכות של בדר, המתחים עם חברי הקיבוץ, וחייה הנסוגים אל בדידות בין זעם והתקוממות: "היום היה לי יום קשה. עבדתי כל היום בכביסה ובקומנה, ושוב שמעתי את הפזמון שאני כבר לא חברה, ובכלל לא יודעים מה אני מחפשת כאן... כי אני כבר זרה" (20.9.34).

פעילות זו שדורשת סודיות (30.7) אשת-קשר לבדר, המרעיף עליה חוזים ויפויי כוח נוטריוניים לז' בנקים ואנשי עסקים. עכשיו היא מאשרת לה נסיעות אלה כימי ע במשך ארבעה חודשים משתו אירופיות,⁴⁵ וב-11 בספטמבר מ" אותה לאירופה, לעבוד עם בדר שעלי לנסוע, ו"גורה אמר: זה טוב לעסקים". ב-9 בדצמבר על אמורה להפליג לטריאסט ומש משישה חודשים (תחילת דצמבר ז, 46 חיים בוינה, ברלין ופראג, הציבור היהודי המקומי - בעלי האלה אמורים להצטייר כפסגת אפשרית. בתקופה זו היא מספר כולה מחויבת ומסבירה פנים,

45. "היום היה שוב יום ריצות הסותרים של הסוכר... ואחר ומכתב הסברה והתנאים שלו 20.000 לירות... בינתיים המ' דורשים כל מיני הנחות ומ מהמשביר שאני נוסעת לקנו הגרמנית" (6.12).

46. ד' אריאלי במחקרה אודות ק שם כ"תפקיד של להיות מו מרוצה" גם כשהיא מקדישו שהאנה פאפאנק מכנה: "שיתוף הפעולה בין דורה ו של שניים", אלא שבקריירה שהתלוננה לא פעם ביומנה. מקדם את נושא הכספים, זו זאת, בראש מעיניה של זו אלא היעד האידיאולוגי-הצ ראו מאמרה של ד' אריאלי com.(9), ibid., pp. 18-31. ראו מאמרה של ה' פא in *Journal of Sociology*, 1973, 78(4), 852-872.

פעילות זו שדורשת סודיות (30.7). דורה נכנסה לסוד העניינים, כשהיא משמשת אשת-יקשר לבדר, המרעיף עליה טלגרמות ומכתבים, ומדריך אותה איך לסדר חוזים ויפויי כוח נוטריוניים לצורך העברת סחורות וכספים מול עורכי דין, בנקים ואנשי עסקים. עכשיו היא גם מרבה לנסוע לישיבות, ומוזכירות הקיבוץ מאשרת לה נסיעות אלה כימי עבודה של עסקן, עם הוצאות.

במשך ארבעה חודשים משתתפת דורה בקידום עסקות פיננסיות עם חברות אירופיות,⁴⁵ וב-11 בספטמבר מיידעת אותה המזכירות במזרע, כי הוחלט לשלוח אותה לאירופה, לעבוד עם בדר: "אליעזר הכהן הודיע לי... שיש כבר החלטה שעלי לנסוע", ו"גורה אמר: זה בסדר... שאני באמת יכולה לעזור, ושיש לי ראש טוב לעסקים". ב-9 בדצמבר עלתה דורה על סיפון האנייה "ירושלים", שהייתה אמורה להפליג לטריאסט ומשם לווינה, שם חיכה לה בדר. במשך למעלה משישה חודשים (תחילת דצמבר 1936 - אמצע יוני 1937), הם עובדים זה לצד זה,⁴⁶ חיים בווינה, ברלין ופראג, ומגיחים מדי פעם גם לערים נוספות, לפגוש את הציבור היהודי המקומי - בעלי ממון ו'עמך', מנהיגים ובני נוער. ששת החודשים האלה אמורים להצטייר כפסגת חייה של דורה, כמציאות שהגשימה כל פנטסיה אפשרית. בתקופה זו היא מספרת על עצמה כמשייטת בשמים שאין להם גבול: כולה מחויכת ומסבירה פנים, מתהלכת בסלונים מהודרים כ'אשת העולם',

45. "היום היה שוב יום ריצות וסידורים והפעם בענייני סוכר. קודם נפגשנו עם הסוחרים של הסוכר... ואחר כך עם הסוחרים והמשביר והמלט, לשלוח טלגרמה ומכתב הסכרה והתנאים שלהם"; "זה באמת משהו חשוב מאוד - איזה עניין של 20.000 לירות... בינתיים המשביר צריך להתחייב... כלפי הפירמה בצ'כיה... הם גם דורשים כל מיני הנחות ומוותרים על 20% רווחים" (6.9.35); "קיבלתי מכתב מהמשביר שאני נוסעת לקנות מכוונת כביסה ובישול. מחר אולי אקבל את הויזה הגרמנית" (6.12).

46. ד' אריאלי במחקרה אודות קבוצה של נשות שליחים בביג'ין, מסכמת את תפקידהן עם כ'תפקיד של להיות מרוצה'. כלומר, יעדה של אשת השליח הוא "להיראות מרוצה" גם כשהיא מקדישה את כל זמנה וכוחה אך ורק לקריירה של בעלה (מה שהאנה פאפאנק מכנה: "קריירה אחת של שניים", ראו מאמרה להלן). לא כן שיתוף הפעולה בין דורה ומנחם בדר. לכאורה מצטיירת נסיעתם כ'קריירה אחת של שניים', אלא שבקריירה זו, דורה אינה עוד "משרתת" או "אחות רחמניה" כפי שהחלוננה לא פעם ביומנה. כאן היא בעלת תפקיד מקביל ושווה. שהרי בעוד בדר מקדם את נושא הכספים, דורה מקדמת את נושא העלייה, ובעיקר של בני נוער. עם זאת, בראש מעייניה של דורה לא עומדות קריירה משלה או העצמתה ככוח נשי, אלא היעד האידיאולוגי-הציוני-הקיבוצי, שבשמו נשלחו שניהם.

ראו מאמרה של ד' אריאלי: "The Task of Being Content: Wives in Beijing, Emotional Work and Patriarchal Bargain", com.(9), *ibid.*, pp. 18-31.
ראו מאמרה של ד' פאפאנק: "Men, Women and Work: Reflections on the Two-person Career", *American Journal of Sociology*, 1973, 78(4), 852-872.

הפעם אם לא יסכימו...
'התקדם, ולא רק לרשום

יים אלה (מסוף 34 ועד
ו באופן רשמי, לשהות
תה כמקודם.⁴⁴ כך קרה
: אליו לחודש ימים לבית
פרייל 1935, התגלה אצל
שך חודשים: תחילה עם
יכו), ולאחר מכן בבית
עלים, ובהשגחה מתמדת
יך אגב, דורה לקחה על
לפרנס אותה ואת אמה.
לשלוח מכתבים ומתנות,
ותה, ו"בחורים" בקיבוץ
ו מניו", היא הגיפה שוב
ונרגזת כל-כך על מניו...
(28). שתיקתה של דורה

ן, שלח טלגרמות, וביקש
שיבות שליחותו (ביניהם
י לי לעזוב את השטויות
:עבודה שלו. לא יכולתי
וצה שבדר יהיה כל הזמן
(31.12.3).

הנורא של פרוץ המרד
ת, כאשר היישוב היהודי
צרכים (גם מזרע, כמו כל
עוד לפני נסיעה זו, החל
לארץ (ממקורות יהודיים
וה), בהסבירו לגורמים
ן, רק היא יכולה לבצע

ועות של הקיבוץ, החברים
: אותו מסלול ממנו ברחת:
קיבוץ, וחייה הנסוגים אל
: עבודתי כל היום בכביסה
ו, ובכלל לא יודעים מה אני

ומחליפה שיחות קלות בין חוגי הידידים והתורמים הסובבים אותה בחיבה רבה, והעושים הכול כדי להנעים את שהותה במרכזי התרבות המעתירה של אירופה ערב המלחמה. ואכן, חרף האקלים הפוליטי המאיים, שהכול חשים בחשרת עָביו, היא תוגנת כמו כולם את אוירת הדקדנטיות השבעה שלפני הנפילה הגדולה. ואם בדר אינו נענה תמיד לכל ההזמנות והבילויים, בשל התחייבויותיו הרבות, היא משתדלת לא להפסיד מאומה. וכך עטופה במחלצות אופנתיות שהמארחות המקומיות מסייעות לספק לה, היא פוקדת את ההופעות התיאטרליות המבוקשות ביותר, ואת הביצועים הקונצרטנטיים והאופראיים של מיטב האמנים; שלא לדבר על ביקוריה התכופים במסעדות המומלצות ובתי הקפה האלגנטיים, מסיירת באתרי קיט בהרים ובבתי מרפא על שפת נהרות, ועושה לה ידיות וידידי נפש, כשהיא מרבה להאריך ולשוחח עִמם מלב אל לב (מצב שלא קראנו עליו ביומן, בקיבוץ).

שנת 1937 באירופה היא לא רק פסגת חייה של דורה אלא גם פסגת רשימותיו של היומן, שכמו באו לחתור תחת חוקיו של 'דומן ההתבגרות הנשי' ולפסול את טיעונו הבסיסי: כי מסלול התפתחותה הרוחנית של אישה, אם זו הכנועה ואם זו המורדת, מוביל תמיד לנסיגה ואובדן (בעוד דורה רק נוסקת ונוסקת). מאירך, כל הקורא בעמודיו האחרונים של היומן, נדהם לגלות כי חוקיות הרומן וגורל הגיבורה חזרו בכל זאת לפעול כאן. דהיינו, שיאו של היומן הוא גם נפילתו, והישגיה של דורה הם גם שקיעתה; שקיעתה של אישה, שחרף נסיקתה המופלאה, בחרה מרצון לוותר על העשייה וההצלחה שעוד נכווה לה, ולסגת אחור אל האפוריות היומיומית-הקיבוצית ולאמוניות של 'אשתו של'. על מקומו של היומן בנסיקתה ובשקיעתה של דורה, נרחיב בפרק להלן.

היומן שבאמצע

עוד בסוף המאה ה-19, כותבת קרולין ג' היילברון, שנשים מיעטו לכתוב יומנים כיוון שה'אנונימיות' נחפסה כמצב ראוי לאישה, ואם בכל זאת העזו וכתבו, הן השתדלו להעלים כל התפרצות רגשית נגטיבית.⁴⁷ יתרה מזו, גם אם הכותבת ביקשה לספר אירוע נועז וקשה בחייה, נכתב סיפורה, חרף כל הכעסים והאכזבות, על דרך מסורת הכתיבה הנשית הרומנטית, כלומר למצוא יופי בכל כאב, ולהפוך כל זעם להתנסות רוחנית. ואכן 'הזעם האסור' שנשים קיבלו על עצמן להשתיקן, וכל שכן - לפרסמו ולכתבו, היה לקנה מידה להערכה על ידי

47. Carolyn G. Heilbrun, *Writing a Woman's Life*, New York, 1988, pp.11-12. החוקרות ס' גובר וס' גילברט מציינות שהאישה המופתית, על פי גתה (וילהלם מייסטר), היא זו ש"אין לה סיפור משלה": S. Gubar & S. Gilbert, *Madwoman in the Attic, The Woman Writer and the 19th Literary Imagination*, New Haven & London, 1975, p. 2.

הביקורת;⁴⁸ שהרי הביקורת ערכה של היצירה הספרו 'צורחת' נועדה לפסילה, כה למותר לציין כי יומנה ש קולה נגד כל המתק או המז שלא כמו הכותבות של ס במסורת הנשים לנטרל את כעסה ותסכוליה כמות שה שיש לי היומן שלי, ולא צר (1.2.33), ומסבירה: "כשאני יותר טוב" (3.4.33). נראה לשמוע אותה ומבטל את ד שיש לי כל מיני דעות של מחלחלת כאן המילה "טוב אותה לפתע כבעלת שיוך המתחלקת ככול, מתייחד בו יומי משלה: "אני רק עובד ביומן שלי" (15.2.33).

ואכן כל המעיין ביומנה שממלאת הכתיבה האינטנס ובלימה; ב. ארגון העצמי. א. בתקופות הבדידות הי במוסד החינוכי, הכתיבה הי אותם מלהתפרץ על הסבי המרירות, הכאב והביקורת כמו מפשיטה את מחשבותי לה דין ודברים עמו; מאי

48. השתקת 'הזעם האסור', ובעניין זה היא מציינת פיצ'גורלד (שם, עמ' 12) והרשה לעצמו להשתמש ואיברה את שפיוחה, בע לכתוב את עצמה, ולא א אודות זלדה שנתחברה. 49. קרול ג' היילברון, שם, 50. דורה מתלוננת לא פעם כמו: הלנת אורחים בח שהיא נאלצת לחלוק עם פרטיות" (12.7.33).

הביקורת;⁴⁸ שהרי הביקורת של אותן שנים, כפי שמסבירה מרי אלמן, קבעה את ערכה של היצירה הספרותית-הנשית על פי מידת ה'צריחה' שבה: כתיבה 'צורחת' נועדה לפסילה, כתיבה 'שותקת' – לשבח.⁴⁹

למותר לציין כי יומנה של דורה היא 'כתיבה צורחת': כתיבה המרמזה את קולה נגד כל המותק או המשתיק אותה כדי לקבעה כאנונימית וחסרת זהות. לכן, שלא כמו הכותבות של סוף המאה ה-19 והתחלת המאה ה-20, השבריות במסורת הנשים ננטרל את רגשותיהן 'השליליים', מתעקשת דורה לחשוף את כעסיה ותסכוליה כמות שהם, ולהריקם אל המילים, אל הדף, אל היומן. "טוב שיש לי היומן שלי, ולא צריך תמיד להחזיק הכול בתוכי", היא מברכת על היש (1.2.33), ומסבירה: "כשאני כותבת, אני כמו מדברת עם מישהו ואז אני מרגישה יותר טוב" (3.4.33). נראה שבתוך המערבולת היומיומית של קיבוץ שלא רוצה לשמוע אותה ומבטל את דעותיה ("שוב הייתה שיתה ושוב התרגזו עלי ואמרו שיש לי כל מיני דעות שלא שייכות לקיבוץ... ושאני רק מפריעה", 8.5.33), מחלחלת כאן המילה "טוב" כמו זיק שמחה בהלון רוחה העגמומי, המבדל אותה לפתע כבעלת שיוך משלה;⁵⁰ שיוך של יומן, שבשותפות הקיבוצית המתחלקת בכול, מתייחד כגו זיהוי בלעדי לה, והמבנה בין השאר גם לוח זמנים יומי משלה: "אני רק עובדת, ועובדת הרבה... ואחר כך לכתוב על מחשבותי ביומן שלי" (15.2.33).

ואכן כל המעיין ביומנה של דורה, עשוי להבחין בשלוש פונקציות קריטיות, שממלאת הכתיבה האינטנסיבית, לגבי צרכיה הנפשיים החרטומיים: א. שחרור וכלימה; ב. ארגון העצמי; ג. היומן כאינטימיות אלטרנטיבית.

א. בחקופות הבדידות הקשות, כאשר בדר נמצא בחוץ לארץ ובתה היחידה במוסד החינוכי, הכתיבה היומיומית לא רק משחררת את מתחיה, אלא גם בולמת אותם מלהתפרץ על הסביבה. כלומר, דורה מפרקת על הנייר את כל עומס המרירות, הכאב והביקורת במעין שחרור אולטימטיבי ללא צנזורה או ביקורת, כמו מפשיטה את מחשבותיה ישירות וגלויות, ומטיחה אותן כלפי כל גורם שיש לה דין ודברים עמו; מאידך, באמצעות הכתיבה היא גם בולמת השתלחויות

48. השתקת 'הזעם האסור', לפי היילברון, הבריה נשים למחוזות היאוש והשיגעון, ובעניין זה היא מציינת את דוגמת זלדה, אשתו של הסופר האמריקני פ' סקוט פיצ'ג'רלד (שם, עמ' 12). כידוע, פיצ'ג'רלד האמין שזלדה היא קניין אמנותי שלו, והרשה לעצמו להשתמש בסיפור חייה כדי לכתוב רומן משלו; ואילו זלדה הלכה ואיבדה את שפיותה, בשל היותה כבולה על ידי 'האנונימיות הנשית' שאסרה עליה לכתוב את עצמה, ולא כל שכן – דיכאה והשתקה את זעקותיה (ראו הביוגרפיה אודות זלדה שנתחברה על ידי נ' מילפורד, 1984).

49. קרול ג' היילברון, שם, הערה 47, עמ' 15.

50. דורה מתלוננת לא פעם על השיתוף הקולקטיביסטי החותר תחת הפרטיות שלה, כמו: הלנת אורחים בחדרה ללא רשותה, לקיחת כסא ערבי שקנתה, או שמלות שהיא נאלצת לחלוק עם החברות. מכאן גם הקנאות ליומן: "נחשוב לי שתהיה לי פרטיות" (12.7.33).

ובכים אותה בחיבה רבה, ות המעתידה של אירופה ו, שהכול חשים בחשורת השבעה שלפני הנפילה לניים, בשל התחייבויותיו ופה במחלצות אופנתיות פוקדת את ההופעות ונצרטנטיים והאופראיים מסעדות המומלצות ובתי מרפא על שפת נהרות, לשוחח עמם מלב אל לב

ז אלא גם פסגה רשימותיו חבגרות הנשי ולפסול את שה, אם זו הכנועה ואם זו נסקת ונסקת). מאידך, כל כי חוקיות הרומן וגורל ול היומן הוא גם נפילתו, ל אישה, שחרף נסיקתה ה שערך נכונו לה, ולסגת יות של 'אשתו שלי'. על יב בפרק להלן.

שנים מעטו לכתוב יומנים בכל זאת העזו וכתבו, הן זרה מזו, גם אם הכותבת 'פורח, חרף כל הכעסים ו, כלומר למצוא יופי בכל האסור' שגשים קיבלו על זנה מידה להערכה על ידי

Carolyn G. Heilburn, *Women's Writing in the Attic, The Woman*

מיוחדות כלפי חברים בקיבוץ, בני משפחה, ואפילו בעלה. כך, למשל, היא כותבת (לאחר שיתח עם בדר, עליה היא מתחרטת): "ליל נדודים, ליל שימורים. לבדי הייתי, וכועסת על עצמי. למה... לא החזקתי את עצמי, ואמרת דברים שלא צריך להגיד ואפשר רק לכתוב ביומן" (15.5.34).⁵¹ גם לגבי בני המשפחה היא לומדת להפריד בין הערות שאפשר לומר בפניהם, לבין הערות שמוטב והיומן יספוג אותן: "מגיד ותיים שוב נוסעים לחיפה לסדר את העניינים של הקרובים שלהם מגרמניה... אני הושבת שהמשפחה מנצלת אותם... אבל אסור לי לדבר" (23.12.33). ואכן האיפוק שמעניק לה היומן (לגבי ה"שטויות" המיוחדות, כדבריה)⁵² נותן לה גם הרבה כוח ושליטה עצמית. כך היא מעבה את אותה 'מסכה' שהיא עוטה על עצמה בצאתה החוצה, וכך היא מצליחה לחצוץ בינה לבין הסובב ולהבדיל במודע בין שיחה הפנים שלה לבין שיחה החוץ. במילים אחרות, היומן הסופג את כל אלה, מנטרל ומקל עליה את החיכוך האגרסיבי, אליו היא נחשפת מרצון או שלא מרצון, במערכות היחסים הצמודות כל-כך בקהילה ובמשפחה.

ב. פונקציה קריטית נוספת שממלא היומן בחייה הפנימיים של דורה, היא התארגנות האני העצמי שלה. בתחילת כתיבתו של היומן, נמצאת דורה מבולבלת ונבוכה, מתקשה להבין מדוע חרף כל חריצותה, יעילותה ונכונותה לעזור תמיד, כל העולם נגדה.⁵³ במצב מאוים ומותקף זה, היא נרתעת מלבקש כל קרבה ותמיכה, וכך היא מיטלטלת חסרת אונים ותושייה בין זעם מתנשא לחמלה עצמית. בין הניסיונות להצלה מיידית אוזכרה 'הבריחה' (הבריחה לעבודה, לעיר, ולפנטזיות באולמות הקולנוע). לא כן היומן. ההתכנסות אל היומן אינה אקט של בריחה, ואם בכתיבתה היא כמו 'נסוגה' פנימה להערות בו את כל האפל, הסודי וההרסני שבה (יצרים, קנאות, חשדות, שנאות וכדומה) – היומן אינו כלי של הינתקות מהעולם בשבילה. להיפך, הוא החזרה אליו; החזרה להתייבב באומץ ובנחישות מול שכרי העצמי שלה (כפי שהיא טוענת), כדי לנהל עמו דין ודברים ישיר ומפוכח במטרה לברר ולתהות מי היא, ומה טיבה וזהותה במסגרת הקמונלית התובענית הזאת. במילים אחרות, היומן הולך ומתפתח כמו אני-ראי: 'אני' שמלכתחילה נחלק החוצה בקטעים-קטעים של רשימות, ועם הזמן מתגבש

51. בשיחה זו שוטחת דורה בפני בדר את תכניתה לקחת חופש מהקיבוץ, ופורץ ריב חריף ביניהם. במעמד זה מבטיחה דורה 'באופן רשמי' לא להעלות יותר את הנושא. מכאן מקבל היומן חשיבות נוספת, כיוון שעכשיו רק באמצעותו דורה מתכננת את הקונספירציה לעזוב זיהי מה.

52. "היומן הוא החבר הכי טוב שלי, ואם אני אכתוב שטויות – לא יכולים להגיד לי כלום על זאת" (11.7.34).

53. כאן כדאי להוסיף כי דורה הרבתה לתבוע חברים שפגעו בה – 'למשפט': "רחל גרובר העליכה אותי ודרשתי משפט חברים. לא שבתי הביתה עד שביקשו ממנה לסלוח לי" (1.1.34); "אני ביקשתי שיעשו משפט חברים (למגדל וולף)... לא יצא מזה כלום, וזה כואב לי" (שם, שם).

לדיוקן בפני ע:
היערכות כפ
תנאים מודעים
ורונוולד, במא
היומנית כאמצ
העלאת הדברי
חזרת ביומן, ל
אלא גם סדר ו
גם דורה נהג
אחר חוקיות וכ
מסכמת את ו
והמחשבות של
השתנה הרבה.
צריכה להיות ה
"השנה הישנה
לי כוח יותר לו
לאופטימיות: "
בחוף לארץ עם
לטפל בכל הצו
כאן יש להוכ
לרשום מתדש
לעצמו אלא גב
(לבדר) סיבה ר:

54. ראו הריון:

היומני: *Journal*
pp. 57-95.

55. *Psychology*
Lson & A.
pp. 30-58.

56. על הניסיון

לי תובה ל

לגמרי לא נ

לי בעצם מ

להבין פעם

57. עם הביקורו

כלפיה יחס

(4.11.34);

היה נעים"

יפה מאוד.

לדיוקן בפני עצמו, משתקף אל מול האני הפנימי שלה. היערכות כפולה זו, לא רק מסייעת לה בהבנת עצמה⁵⁴ אלא גם מייצרת תנאים מודעים להבניית 'עצמי' מאורגן ולכיד יותר. חוקרי יומנים כמו ויינר ורוזנוולד, במאמרים אודות המערך הנפשי של כותבי יומן, מציינים את הכתיבה היומנית כאמצעי לאינטגרציה בין החלקים השונים של העצמי, כאשר עצם העלאת הדברים על הכתב, היא כבר ההתמודדות עצמה.⁵⁵ יתרה מזו, קריאה חוזרת ביומן, לקטעי חיים קודמים יותר – מקנה לא רק שליטה ופיקוח על העבר, אלא גם סדר חשיבתי ועקבי ב'מהומה' היומנית המצטברת מיום ליום.⁵⁶

גם דורה נהגה לחזור ולקרוא ביומנה, בעיקר כל סוף שנה, כשהיא מתפשטת אחר חזקיות וסדר של עשייה וחשיבה, והסקת מסקנות בהתאם. כך, למשל, היא מסכמת את השנה הראשונה: "מתר שנה שהתחלתי לרשום את הרגשות והמחשבות שלי ביומן, וטוב לעבור ולקרוא על מה שהיה. הרבה עבר עלי... ולא השתנה הרבה... הרגשתי אז גרוע... כעת אני לא יותר בריאה... אני יודעת שאני צריכה להיות חזקה... עם הרבה סבלנות". בסוף שנת 1935, הסיכום פסימי יותר: "השנה הישנה חלפה מתה, מחר תתחיל שנה חדשה. צרות חדשות וישנות. אין לי כוח יותר לכלום – רק לבכות". ואילו סוף שנת 1936 מסמן בכל זאת סיכוי לאופטימיות: "הרבה דברים קרו... ובכל אופן משהו השתנה... אני נמצאת כעת בחוץ לארץ עם מניו... פעם ראשונה שוב ביחד. אינני עמוסה עבודה, ולא צריכה לטפל בכל הצרות של המשפחה".

כאן יש להוסיף כי היומן של דורה, ככלי אנאליטי מול ראי עצמה, תרם לה לרשום מחדש את הפורטרט האישי שלה, כשהוא מאוזן ומודע יותר לא רק לעצמו אלא גם לסביבה:⁵⁷ "כעת אני מתחילה להבין שאולי באמת הייתה לו (לברד) סיבה רצינית להישאר כל-כך הרבה זמן שם (בשליחותו בגרמניה), ויש לי

54. ראו הדיון: כיצד כותבים/ות מגיעים למודעות עצמית משלהם, באמצעות הרישום היומני: C. Baldwin, *One to One: Self Understanding Through Journal Writing*, N.Y., 1977, pp. 57-95.

55. W.J. Weiner & G.C. Rosenwald, "A Moment's Monument, The Psychology of Keeping a Diary", *The Narrative Study of Lives*, R. Josselson & A. Leibold (eds.), 1993, pp. 30-58.

56. על הניסיון לפיקוח ולסדר באמצעות כתיבת יומן, כותבת דורה: "אני מרגישה שיש לי חובה לרשום את כל המעשים שלי והמחשבות ביומן. אני יודעת שזה אולי לגמרי לא מעניין, אבל אני צריכה את זה כשביל הקונטרול העצמית שלי"; "אין לי בעצם מה לכתוב היום... אבל אני בכל זאת רושמת. אולי זה קצת יעזור לי להבין פעם, מה היה איתי. ונזכור גם דברים חשובים שהיו לי" (20.12.34).

57. עם הביקורת המוטחת כלפי כולם, יש ודורה מציינת גם שבחים לגבי אלה המגלים כלפיה יחס הגון ומלבב: "אני כל היום בבית חולים. מתייחסים אלי באופן מיוחד" (4.11.34); היום באו לבקר אותי הרבה חברים (בית המרפא בטבריה)... וזה באמת היה נעים" (5.12.33); "מהרפת ביקשו אותי... החברים מהעבודה מתייחסים אלי יפה מאוד. הם הביאו לי אוכל לרפת" (13.6.34).

בעלה. כך, למשל, היא יל נדודים, ליל שימורים. ומי ואמרתי דברים שלא לגבי בני המשפחה היא הערות שמוטב והיומן העניינים של הקרובים ו... אבל אסור לי לדבר" "שטויות" המיותרות, היא מעבה את אותה מצליחה לחצרן בינה בין שיח-החורף. במילים את החיכוך האגרסיבי, יחסים הצמודות כל-כך

פנימיים של דורה, היא ל היומן, נמצאת דורה ותה, יעילותה ונכונותה היא נרתעת מלבקש כל בין ועם מתנשא לחמלה, הבריחה לעבודה, לעיר, אל היומן אינה אקט של בו את כל האפל, הסודי – היומן אינו כלי של החזרה להתייצב כאומץ (ת), כדי לנהל עמו דין וטיבה וזהותה במסגרת ומחפתח כמו אני-ראי: ימות, ועם הזמן מתגבש

נפש מהקיבוץ, ופורץ ריב ז' לא להעלות יותר את וישו רק באמצעותו דורה

ת – לא יכולים להגיד לי

בו כה – לימשפט: "רחל הביתה עד שביקשו ממנה (למנדל וולף)... לא יצא

מוסר כליות על התנהגותי" (26.1.36); "למה אני כל-כך אגואיסטית? האם כל האמהות ככה, או זה מפני שאין לי דבר יותר חשוב מתמר" (13.12.34); "סידרו לי נשף פרידה (בית מרפא בטבריה)... יש כמה אנשים שמצטערים שאני נוסעת, למרות שלא הייתי חברותית" (1.3.34); "אני חושבת שאולי הביקורת שיש לי, זאת הסיבה שיש לנו הרבה סכסוכים... אני באמת לא צודקת שאני חמיד מזכירה דברים שעבר זמנם" (18.11.33).

ג. כזכור, כל שלקחה דורה מהקיבוץ, כרכוש השייך רק לה - היה היומן. לפיכך, עם העזיבה לעיר, יחסיה עם היומן הופכים לאינטימיים יותר. היומן הוא ה'חבר' האחר והקרוב לה ביותר, כדבריה: ⁵⁸ הוא היחיד שמלווה אותה בבעיותיה ובלבטיה; חולק עמה את מצבי רוחה; עמו היא מתייעצת לגבי נדנדת-קשריה עם בדר, ורק בפניו היא מרשה לעצמה להתגאות בהישגיה: "גם בירושלים וגם במזכירות במזרע חושבים שאני האיש הכי מתאים לתפקיד... כולם אומרים שאני יודעת להסתדר... וזה אפשר לראות איך אני מצליחה בבית חולים ואיך הצלחתי בסוריה" (8.8.34). או "אמרתי את דעתי בקשר להסכם הסוכר שלא נגמר טוב... ואני באמת צדקתי, וטוב שהחליטו שעלי לנסוע, ואני באמת יכולה לעזור" (10.9.36). כלומר, ההעזה של דורה לצאת יחידה נגד כל אלה שריפו את ידיה, ובסופו של דבר לקחת חלק בפרויקטים עסקיים וטיפוליים של הקיבוץ - העזה זו מצאה את עידודה ואת גיבויה רק על ידי אותו צרור דפים שנענה לה יום יום, היומן.

הנאמנות ליומן-החבר נמשכה גם כשחזרה דורה לקיבוץ. אמנם עכשיו אהבת אדם חובקת אותה, והיא זוכה לתשומת לב המשפחה, ⁵⁹ אבל היא אינה ממירה את יומנה בהם, ואינה פותחת את סגור לבה בפניהם. היומן ממשיך לתפקד כגורם מוביל בתהליך השיח התיראופיטי שלה עם עצמה, והיא אינה נפרדת ממנו במסעותיה ובנדודיה בארץ ובחוץ לארץ, אם באוטובוס לים המלח ואם על סיפון האנייה לטריפולי או לטריאסט. בכל מקום היומן על ברכיה או בתיקה, כשהכתובה האובססיבית הולכת ומתגלה גם כמערכת יחסים צמודה ומחייבת; דהיינו, כל אימת שדורה לא מספיקה לרשום את רשמיה היומיומיים, היא מוצאת לנכון להתנצל בפני היומן ואף להסביר בפירוט את הנסיבות לכך, ⁶⁰ בהוסיפה:

58. אודות היומן שהוא "החבר הכי טוב שלי", ראו הערה (52).

59. אביו של בדר, מלכתחילה, גילה חיבה והערכה לדורה, ומאוחר יותר גם אימו הזועפת והקנטרנית. יחסים אמפתיים נוצרו גם בינה לבין האח סימון ומשפחתו.

60. "לא כתבתי... כי היה לי מצב רוח קשה ולא יכולתי להיות שקטה על מנת לכתוב מה שאני מרגישה. לא... טוב לי עכשיו בקיבוץ" (4.5.33); "אחמול התכוננתי לכתוב יותר ביומני, אבל מגדל וחיים נכנסו והפריעו לי, ולא יכולתי לכתוב. יש לי הרבה דברים שקשה לי לבטא" (17.7.33); "אני מוכרחה להפסיק לכתוב. קוראים לי דחוף לטיפול. צריך להיות שם, כי כמה ילדים קיבלו שלשולים חזקים" (1.10.35); "מניו הביא לי דפים חדשים נוספים ליומן שלי... כמעט אולו לי כולם, ואני כבר התרגלתי... בכל יום לרשום, ואפילו אם זה כמה שורות" (24.5.36);

"לוי הייתה לי סבלנות בערב, [אלא] ברגע ש ולבסוף, גם ההתנתן של דורה. כזכור, בי כשהיומן משמש לא ע באווירת 'הקרנבל' הנ דורה אמנם חשה בת הקרבה, ⁶¹ אך ממשיכו והנה ב-8 ביוני פוקד זה, יצא בדר לנסיעת הייתה זו נסיעה ליוג והמרפא קרלסבר, לפ הייתה אמורה להיות אות חיים. ככל שהזמ האמינה דורה כי קר ציונית. ככל שהשעות לטלפן ולטלגרף לגורו כתפיים. איש לא ידע בינה לבין עצמה, וה לכתוב ביומן.

נדר זה אומר דרשני שהיה מרכזי בחייה ול עם בדר, כך שעכשיו להיות מוכרעות על להבטיח את חייו ושי

"הפסקתי באמצע לצבא להשתמש ב (28.5.36).

61. "אסיפה של תרבו

עכשיו לבוא מהר כבר בדרך למלח הרבה שעות הייו (21.1.37).

62. עוד טרם הנסיעו

מוסברת, עליה מו מרגישה שיש כא (6.6.37); "הוא ביוגוסלביה" (37).

"לו הייתה לי סבלנות זמן לכתוב את כל מה שבא לי... אז לא הייתי כותבת רק בערב, [אלא] ברגע שמחשבותי באות וגם חולפות" (1.12.33).
 ולבסוף, גם ההתנתקות החדה והמהירה מן היומן משתמעת כקריטיקה בחייה של דורה. כזכור, בשנת 1937 עושה דורה באירופה בשליחותה עם בדר, כשהיומן משמש לא עוד לחיבוטי נפש אלא לדיווח משובח של אירועים ורשמים באווירת 'הקרנבל' הסוחפת של ערב מלחמת העולם השנייה. בחודשים אלה, דורה אמנם חשה בתהום הנפערת בין השאננות החוגגת לבין רעידת האדמה הקרבה,⁶¹ אך ממשיכה להתענג מהשפעה התרבותית והחומרית שעטפה אותה. והנה כ-8 ביוני פוקד אותה הזעזוע, ועמו היא מתפכחת מכל הסובב כאן. כיום זה, יצא בדר לנסיעת השליחות האחרונה שלו באירופה, לפני החזרה לארץ. הייתה זו נסיעה ליוגוסלביה,⁶² ודורה ניצלה את הזמן לבקר בעירת הקיט והמרפא קרלסברד, לפגישות עבודה וממילא לריפוי ומנוחה. הנסיעה של בדר הייתה אמורה להיות קצרה, אבל עברו ימים אחדים ודורה לא קיבלה ממנו כל אות חיים. ככל שהזמן עבר והוא לא חזר, וכך לא שלח כל הודעה על העיכוב, האמינה דורה כי קרה לו אסון: אם תאונת דרכים ואם מאסר בגין תעמולה ציונית. ככל שהשעות עברו והראגה הלכה והטריפה את דעתה, לא הפסיקה דורה לטלפן ולטלגרף לגורמים שהיו עמו בקשר, אלא שהתשובה האחת הייתה משיכת כתפיים. איש לא ידע היכן הוא ולאן נעלם. במעמד ממוטט זה, נודרת דורה נדר בינה לבין עצמה, והגדר הוא: שאם בדר יחזור בשלום, היא מפסיקה לאלתר לכתוב ביומן.

נדר זה אומר דרשני. האמנם היומן היה שווה ערך לבדר? או, הייתכן שהיומן, שהיה מרכזי בחייה וליווה אותה בכל שעותיה הקשות, היה לתחליף או למתחרה עם בדר, כך שעכשיו, בהדרתה כי רבה (בהאמינה כי כפות המאזניים אמורות להיות מוכרעות על ידה לחיים או למוות), היא ממחרת להקריב את היומן כדי להכטיח את חייו ושלומו של בדר.

"הפסקתי באמצע הכתיבה וירדתי למטה לשמוע את ההודעה הרשמית שמותר לצבא להשתמש בגוים רעילים... זה ממש נורא. אין יום בלי שריפות וגריעת עצים" (28.5.36).

61. "אסיפה של תרבות הנוער מהגמגויה העברית במוקצ'בו (צ'כיה)... דיברו... שצריך עכשיו לבוא מהר ארצה... יש להשיג סרטיפיקטים... ולא לחשוב הרבה, כי היטלר כבר בדרך למלחמה" (30.1.37); "מההנהגה שלנו ליוו אותי לרכבת בדרודן... הרבה שעות הייתי שם עם כולם... בגבול, הגרמנים ברכו אותי ב'הייל היטלר'" (21.1.37).

62. עוד טרם הנסיעה ליוגוסלביה, נוצרו קשיים שהכניסו את בדר לעצבנות בלתי מוסברת, עליה מדווחת דורה: "מניו לא מצליח לסדר את הויזה ליוגוסלביה... אני מרגישה שיש כאן משהו שמדאיג אותו יותר מדי והוא לא רוצה לדבר על זאת" (6.6.37); "הוא יותר מדי עצבני, אולי זה בגלל... שהוא לא יודע מה קורה ביוגוסלביה" (7.6.37).

ך אגואיסטית? האם כל מר" (13.12.34); "סידרו שמצטערים שאני נוסעת, שאולי הביקורת שיש לי, דקת שאני תמיד מזכירה

"רק לה - היה היומן. טימיים יותר. היומן הוא שמלווה אותה בבעיותיה לגבי נדנדח'קשריה עם ייה: "גם בירושים וגם קיד... כולם אומרים שאני בית חולים ואיך הצלחתי הסוכר שלא נגמר טוב... ני באמת יכולה לעזור" כל אלה שריפו את ידה, אם של הקיבוץ - העזה זו פים שנענה לה יום יום,

בוץ. אמנם עכשיו אהבת אבל היא אינה ממירה את מן ממשך לתפקד כגורם והיא אינה נפרדת ממנו לים המלה ואם על סיפון על ברכיה או בתיקה, יחסים צמודה ומחייבת; ו היומיומיים, היא מוצאת נסיבות לכך,⁶⁰ בהוסיפה:

ז (52).
 רה, ומאוחר יותר גם אימו לבין האח סימון ומשפחתו. להיות שקטה על מנת לכתוב (4.5.33); "אתמול התכוננתי, ולא יכולתי לכתוב. יש לי חה להפסיק לכתוב. קוראים קיבלו שלשולים חזקים" שלי... כמעט אזלו לי כולם, זה כמה שודות" (24.5.36);

סצנה אחרונה וגורלית זו, אכן שבה ומאשרת כי היומן היווה לה לא רק צרור דפים לרישום ולעשיית סדר במחשבות וברגשות; היומן שימש בידיה כלי להעצמת עצמה כנגד התבטלותה ונחיתותה בפני בדר, ולא כל שכן – התרונותה תחת בלעדיותו ושתלטנותו בחייה. לא בכדי מספרת דורה לבר על כתיבתה, ובה בעת מסתירה ממנו, כמו מצהירה שהיומן הוא טריטוריה עצמאית משלה ואין לו כל דריסת רגל בו, וממילא בה.⁶³ ואכן היומן נמצא חוצץ ומפריד ביניהם, כמו היה נוכחות נוספת, אלטרנטיבית, 'אפופת סוד' ו'מאיימת', כך שלא פעם מתעקש בדר להפיש ולקרוא בו חרף התנגדותה של דורה, וללא רשותה: "לא האמנתי שמצאתי את מנדל כבר בבית. הדבר הראשון שהוא אמר לי שהוא מצא את יומני וקרא בו... מה לעשות?" (16.7.33).

מאידך, במעמד זה של דאגה נוראה לחייו, מוכנה דורה לסגת מכל מלחמותיה, להרים ידיים ולוותר, ובלבד להשיב את בדר אליה ואל היחד' הזוגי שלהם לטוב ולרע. וכך היא כותבת שם: "די... אני כבר לגמרי משוגעת... החלטתי שזאת הפעם האחרונה שאני כותבת... מה יהיה... אני כל-כך אוהבת אותו... שרק לא יקרה אותו אסון... ושיחזור אלי... אני מבטיחה שאני הכול אסלת לו תמיד" (15.6.37).

לכאורה, התניה זו יכולה להתקבל כפליטת-פה תחת לחץ, שאפשר לשוב ממנה; אבל דורה אינה חוזרת מדבריה, ולמחרת כשמתקבלת הטלגרמה מברד כי הוא בדרך, היא מוסיפה: "אני כה נרגשת... ומקיימת גם את החלטתי לא לכתוב עוד ביומני" (16.6.37). החלטה חד משמעית זו מתמיהה. אמנם נפעמת וצוהלת היא מתרונות עתה רגועה ונינוחה לקראת התזרה הביתה; אל השפיות ואל החיים הנורמטיביים; עם זאת היא מכריזה על תבוסתנותה – תבוסתנות של אישה עצמאית ודעתנית, שלא השכילה למצוא כל דרך אחרת לנחם את אהבתה לבעלה, ושבה ונאחזה בזוגיות השמרנית הפטריארכלית כפתרון שאין בלתו. שהרי עם קבלת נדר זה (לקבל את בדר כמות שהוא ולסלוח לו תמיד), היא

63. היומן המוסתר גדוש, בין היתר, לא רק בתלונותיה על בדר, קנטוריה וקנאותיה כלפיו, אלא גם בביקורת קשה על התנהגותו הציבורית, כשהיא מוקיעה את מעירותיו כנהנתן השוהה במלונות מהודרים, מנצל את הנסיעות באירופה לבילויים (לרבות נשים), ומאידך התרפסותו לקיבוץ, אותו הוא משרת כ"כלב" ("חבל שהוא [בדר] לא יודע, שאילו שאלו כביכול – טובים, מנצלים אותו, והוא נשאר הכלב של כולם", 27.9.35). דורה אינה חוסכת את שבטתה גם מכישוריו היצירתיים (מאמרו, מחזותיו, נאומיו, ניסיונותיו ככמאי), כאשר יש והיא פורצת בשבחי הערצה והתפעלות, ויש שהיא קוטלת אותם כנפל. בד בדר, היומן עמוס גם בוידויי אהבה וגעגועים לברד, אלא שהיא אינה מרשה לעצמה לגלותם לו, והיא עושה כל מאמץ לאפקס מגילויי יתר, פן תיחפס בחולשותיה: "למה אני כל כך חלשה ואינני מצליחה להתגבר? אולי זה בגלל הסיבה שאני יותר מדי אוהבת אותו" (15.5.34); "כמה הייתי רוצה לכתוב כמה מילים חמות מלאות אהבה. אבל קשה... לזרוק את אהבתי החוצה, שיוכל אולי פעם לצחוק ממני" (29.9.35).

מוותרת לא רק ולממשה. ואכ מזורות ריקו ויזמרותיה) ת ממדיה של יא היעדרויותיו וו ובערכה.

סיכום: היו

היומן מסתיים הסיפור, ואת "פואנטה". ס כיצד כתיבה ו והתפתח כמו עצמה באמצע (רומן ההתבגו קשנה, הנכנס כלומר, חמט בעת ובעונה א יום את הקייב אותה סצנה קי ילדים, מטבח רוסיה, אך לנ מאידך, סקי קצביות קנייה ומסעירים –

התקפות וחבל הכשרת נס צי בחיי המשפחו של דורה (ה

64. בחמש ש לכתובה, בקיבוץ, ובקיצור, וכך היא היומן אי

מוותרת לא רק על יומנה אלא גם על זהותה כאישה חופשית, שכה חתרה לעצבה ולממשה. ואכן, חרף ההישגים וההצלחות באירופה, חזרת דורה לארץ עם מזוודות ריקות. את היומן (ועמו אישיותה הייחודית-המרדנית על חלומותיה ויומרותיה) תעטוף ותרחוק עמוק בארון ישן, ומעתה ואילך, תיסוג בכניעה אל ממדיה של 'אשת העסקן': להשלים עם כל גחמותיו והכחבותיו, לסלוח על כל היעדרויותיו והיעלמויותיו, ולהצניע את מקומה על ידו ללא כל רטינה להכרה בה ובערכה.

סיכום: היומן שכתב את עצמו כ'מעשה סיפור'

היומן מסתיים באקט פתאומי ומפתיע, וכמו שינה בנקודה אחרונה זו את כל הסיפור, ואת כל המשמעויות שציפינו ממנו (מה שנקרא בלשון הספרות "פואנטה"). סיום זה גם שלח אותנו לקרוא מחדש את היומן, ולחזור וללמוד כיצד כתיבה מקוטעת של הווה מצטבר⁶⁴ הצליחה להעמיד סיפור חיים שהלך והתפתח כמו עלילה בנויה מראש, נפעלת על פי חוקים פואטיים, ומקדמת את עצמה באמצעות אירועים משתנים, גיבורה שמצטיירת כמו על פי מודל ספרותי (דומן ההתבגרות), מרקם של מערכות יחסים מורכבות, וקהל רב של דמויות קשננה, הנכנס ויוצא ומרכד את הסיפור בתמונות של היסטוריה וחברה.

כלומר, חמש שנות כתיבה נרקמו ללא דעת וייצרו מארג סיפורי דינאמי הפועל, בעת ובעונה אחת, בקצב מחזורי ובקצב קווי (ליניארי). הקצב המחזורי מספר יום יום את הקיים כמו אינו מחדש דבר, ורק חוזר, במעין וריאציה נקודתית, על אותה סצנה קיבוצית מקומית ואירועיה הזעירים הרוטיניים (חדר אוכל, רפת, בתי ילדים, מטבח), או על אותן נסיעות דחופות וחזויות, שלכאורה באות לשבור רוטינה, אך למעשה הופכות למעין פרפטום מובילה של אותם סידורים ועניינים. מאידך, סקירה של היומן, מסוף כל שנה לראשיתה, מגלה קצביות נוגדת: קצביות קנוית מתמשכת של סיפור, המפתיע את הקורא באירועים חדשים ומסעירים - הן בחיי הציבור (רצח ארלוזורוב, המאבק הערכי נגד הבריטים, התקפות וחבלות על היישוב העברי), הן בחיי הקיבוץ (הוויכוח על האיחוד עם הכשרת נס ציונה, הקידוח ומציאת המים במזרע, קבוצות של עליית הנוער), הן בחיי המשפחה (קליטתם בארץ של הנרי בדר ואחיו, ואמה של דורה), והן בחייה של דורה (המסעות לחוץ לארץ, עזיבת הקיבוץ, התמודדות עם בת בגיל

64. בחמש שנות כתיבת היומן דורה כמעט לא עוסקת בעבר. רק בימים הראשונים לכתיבה, היא מציגה עצמה בפני היומן, ומספרת מעט על השנים הראשונות בקיבוץ. מאוחר יותר, כשהיא חוגגת יום הולדת ויום נישואין, היא מספרת פעם, ובקיצור, על פגישתה הראשונה עם בדר, ופעם נוספת אודות לידת בתה בחיפה. וכך היא כותבת ב-30.1.34: "אין לי סבלנות לחשוב ולהזכיר את העבר". דהיינו היומן אינו ספר זיכרונות, אלא רצף של ההווה בלבד.

יומן היווה לה לא רק צרור היומן שימש בידיה כלי "ולא כל שכן - חתרנותה זרה לכבד על כתיבתה, ובה ריה עצמאית משלה ואין לו חוצץ ומפריד ביניהם, כמו 'מת', כך שלא פעם מתעקש ללא רשוחה: "לא האמנתי ומר לי שהוא מצא את יומני

זורה לסגת מכל מלחמותיה, ל היחדי' הזוגי שלהם לטוב משוגעת... החלטתי שזאת כך אזהבת אותו... שרק לא אני הכול אסלת לו תמיד"

תחת לחץ, שאפשר לשוב נתקבלת הטלגרמה מבדר כי גם את החלטתי לא לכתוב ויהיה. אמנם נפעמת וצוהלת הביתה: אל השפיות ואל וסתנותה - תבוסתנות של רך אחרת לנחב את אהבתה יכלית כפתרון שאין פלתו. וזא ולסלוח לו תמיד), היא

ז על בדר, קנטוריה וקנאותיה ציבורית, כשהיא מוקיעה את זת הנסיעות באירופה לבילויים ז משרת כ"כלב" ("חבל שהוא צלים אותו, והוא נשאר הכלב זטה גם מכישוריו היצירתיים זשר יש והיא פורצת בשבחי ז בדר, היומן עמוס גם בווידיי מה לגלותם לו, והיא עושה כל "למה אני כל כך חלשה ואינני מדי אזהבת אותו" (15.5.34); אהבה. אבל קשה... לזרוק את (29.9.34)

ההתבגרות וכדומה).

כאן יש להוסיף, כי קצביות זו מכתיבה גם מבנה עלילה, שכמו מתארגן בארבעה פרקים, החוזרים ומתחלקים בין סיפורי נפילה לסיפורי נסיקה. לא בכדי כינה בדר את דורה "ציפור פצועה"⁶⁵. שהרי מלכתחילה ביקשה לפרוש כנפיים ולעוף כאישה, כאם, כרופאה, כחברת קיבוץ, אך חייה קרקעו אותה שוב ושוב פצועה וכואבת. ואכן בין 'הציפור' לבין 'הפצועה' מתייחדת שבריריותה של דורה ביומן זה, כמו שבריריותם של משפטיה הקצרים והעצבניים, הסטאקאטו חסר-המנוח, והעברית הצולעת והמגומגמת שלה. דורה, כאמור, התעקשה לכתוב את יומנה בעברית, ולא בלשון השפות האחרות שהיו שגורות בפיה. האם היה כאן אקט לביטוי אידיאולוגי ציוני, או אקט לביטוי פסיכרלינגויסטי? כך או כך 'הציפור הפצועה' נשארה חבויה עמה כל השנים, כאשר כלפי חוץ המשיכה דורה להפגין דמות סמכותית מעניקה ונותנת, תוך שמירה על איפוק ומרחק. בשיחה עם מספר חברות ותיקות במזרע, שהכירו את דורה מקרוב, סיפרה שושנה שדמי: "היא הייתה אישיות חזקה שאי-אפשר היה שלא לציית לה. חודשיים אחרי שהגעתי למזרע (1942) חליתי מאוד, והיא הכריחה אותי לאכול דברים שלא יכולתי. היא כנראה טיפלה בי יפה ונרפאתי, אבל אני כעסתי עליה"; ושושנה כרמל (שהצטרפה לקיבוץ ב'1939) הוסיפה: "דורה הייתה מהמייסדים הראשונים של 1923. זו לא הייתה קבוצה של חברותא. כל אחת הייתה שם אינדיבידואליסטית. ולהתחלק ברגשות! הקונצנווס היה אז לא לַבְּר. ובאמת, כלי-כך לא התאים לה לכתוב יומן"⁶⁶.

65. "חצי לילה ניסיתי לדבר עם מנדל... הוא שמע את החלונות שלי על מצבי, ומוזר ששתק... פתאום הוא אמר בשקט... שאני בכלל לא מרגישה שהוא מבין אותי... הוא דיבר איתי כמו לציפור פצועה - זה הביטוי של מנדל" (17.7.33).

66. שושנה שדמי סיפרה שכאשר אמה הגיעה לארץ, היא אושפזה בבית תולים 'הדסה'. לשדמי לא היה כסף להוצאות האשפוז, וככל זאת האם קיבלה טיפול ראוי. 40 שנה מאוחר יותר, דורה הזכירה אנקדוטות מתקופת חולייה של האם אז, והסתבר שדורה היא שראגה לתשלום לבית החולים.

שושנה כרמל סיפרה שב-1946, נישאה לבחור יוצא רוסיה. דורה, שהייתה גם היא יוצאת רוסיה, הייתה נוהגת להכין בעונת תוח השדה - מרקחת תוח (מאכל שהיה אהוב על בעלה של כרמל) ומביאה לו. הם היו שכניה של דורה במשך שנים, וכרמל מצינת שהיא התייחסה אליהם כמו היו ילדיה, ונהגה לחנוג את יום הולדתם יחד עם ימי ההולדת של משפחתה (ראש השנה וט"ו בשבט).